

Raport de evaluare a programului „FEMEI ÎN AFACERI”

2016 – 2022

Cercetătoare: Eugenia Ganea

Beneficiar: Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului (ODA)

Finanțator: Entitatea Națiunilor Unite pentru Egalitatea de Gen și Abilitarea Femeilor UN Women

Consultant: Gradient Consulting SRL

Numărul contractului: ISC2022-096

Durata contractului: 12 decembrie 2022-30 aprilie 2023

Sarcina contractului: Evaluarea externă a Programului „Femei în afaceri” (2016–2022) și elaborarea unui nou program pentru susținerea antreprenoriatului feminin în baza constatărilor evaluării.

Chișinău, 2023

ABREVIERI ȘI ACRONIME

AIPA	Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură
BNS	Biroul Național de Statistică
DAC	Comitetul de Asistență pentru Dezvoltare
FiA	Femei în afaceri
MDED	Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării
OCDE	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
ODA	Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului
ODIMM	Organizația pentru Dezvoltarea Sectorului Întreprinderilor Mici și Mijlocii
SFS	Serviciul Fiscal de Stat
SRL	Societate cu Răspundere Limitată
UE	Uniunea Europeană
UIP	Unitatea de Implementare a Programului
UN Women	Entitatea Națiunilor Unite pentru Egalitatea de Gen și Abilitarea Femeilor

CUPRINS

ABREVIERI ȘI ACRONIME	3
GLOSAR DE TERMENI ÎN CONTEXTUL PREZENTEI EVALUĂRI	6
SUMAR EXECUTIV	7
1. INTRODUCERE	10
1.1. Analiza contextului	10
1.2. Descrierea Programului „Femei în afaceri” 2016-2022	11
2. SCOPUL, OBIECTIVELE ȘI DOMENIUL DE APLICARE A EVALUĂRII	13
2.1. Scopul evaluării	13
2.2. Obiectivele evaluării	13
2.3. Domeniul de aplicare a evaluării	13
3. METODOLOGIA EVALUĂRII	14
3.1. Criteriile de evaluare	14
3.2. Sistemul de punctaj utilizat	14
3.3. Principiile care au ghidat evaluarea	15
3.4. Sursele de date și metodele de colectare a datelor	15
3.5. Limitările evaluării și strategiile de diminuare a riscurilor	16
4. ANALIZA ȘI CONSTATĂRILE EVALUĂRII	17
4.1. Relevanță	17
4.2. Eficacitate	22
4.3. Eficiență	29
4.4. Coerență și coordonare	35
4.5. Impact	36
4.6. Sustenabilitate	39
4.7. Punctajul acumulat în baza criteriilor de evaluare și constatări	39
5. CONCLUZII	41
5.1. Relevanță	41
5.2. Eficacitate	41
5.3. Eficiență	41
5.4. Coerență și coordonare	41
5.5. Impact	41
5.6. Sustenabilitate	41
6. LECȚII ÎNVĂȚATE	42
7. RECOMANDĂRI	44
7.1. Relevanță	44
7.2. Eficacitate	44
7.3. Eficiență	44
7.4. Coerență și coordonare	45
7.5. Impact	45
7.6. Sustenabilitate	45
ANEXA. Instrumentele de cercetare	46

LISTA FIGURILOR

Figură 1: Criterii de evaluare OECD-DAC	14
Figură 2: Relevanța sprijinului oferit de Program	18
Figură 3: Forma juridică a întreprinderilor participante în sondaj în cadrul prezentei evaluării	19
Figură 4: Implicarea soților în afacerile bene-ficiarelor Programului „Femei în afaceri”	20
Figură 5: Caracteristici sociodemografice ale participantelor la sondaj	20
Figură 6: Participarea la cursuri de instruire în cadrul Programului	23
Figură 7: Evaluarea conținutului, experților și modului de prezentare a cursurilor de instruire	23
Figură 8: Modul de organizare a cursurilor de instruire	24
Figură 9: Evaluarea modului în care tematicile cursurilor de instruire corespund necesităților	24
Figură 10: Evaluarea eficacității cursurilor de instruire	25
Figură 11: Analiza mentoratului	26
Figură 12: Evaluarea utilității mentoratului	26
Figură 13: Interesul pentru finanțare și așteptările antreprenoarelor de la noul Program	28
Figură 14: Modul în care afacerile beneficiarelor Programului „Femei în afaceri” au fost afectate de pandemia Covid-19, războiul din Ucraina și criza energetică	29
Figură 15: Analiza ușurinței de depunere a dosarului	30
Figură 16: Întreprinderile active conform răspunsurilor la sondaj	31
Figură 17: Locația/sediul afacerii beneficiarelor Programului	32
Figură 18: Sectoarele economice în care activează antreprenoarele susținute de Programul „Femei în afaceri”	32
Figură 19: Caracteristicile de vârstă ale antreprenoriatului feminin, BNS, 2017	38
Figură 20: Caracteristicile de vârstă ale participantelor la Programul „Femei în afaceri”, 2023	38

LISTA TABELELOR

Tabel 1: Descrierea punctajului	14
Tabel 2: Numărul de participante în evaluare	16
Tabel 3: Indicatorii cantitativi privind eficacitatea Programului „Femei în afaceri”	22
Tabel 4: Analiza gradului de realizare a indicatorilor la nivel de Program	34

GLOSAR DE TERMENI ÎN CONTEXTUL PREZENTEI EVALUĂRI

Relevanță	Măsura în care Programul „Femei în afaceri” a fost relevant la momentul conceptualizării și rămâne relevant și în concordanță cu prioritățile beneficiarelor eligibile. Relevanța obiectivelor Programului pentru problemele pe care trebuia să le abordeze și mediul în care a fost implementat.
Eficacitate	Măsura în care programul „Femei în afaceri” a făcut progrese efective în sprijinirea întreprinderilor conduse de femei, pentru a le facilita accesul la formare, mentorat și sprijin financiar nerambursabil, ținând cont și de condițiile social-economice: pandemia, criza energetică și războiul din regiune.
Eficiență	Măsura în care intervenția efectuată are rezultate din perspectivă economică și în timp util. Descrierea și evaluarea rezultatelor obținute, comparativ cu cele așteptate.
Coerență/ coordonare	Compatibilitatea cu alte intervenții în vigoare la nivelul Guvernului sau ODA.
Impact	Măsura în care Programul „Femei în afaceri” a generat efecte semnificative (pozitive sau negative, intenționate sau neintenționate, la nivel superior)
Model axiomatic	Adevăr fundamental admis fără demonstrație, fiind evident prin el însuși.
Triangulare a datelor	Utilizarea mai multor seturi de date, metode, teorii și/sau cercetări pentru a evalua un subiect de cercetare. Este o strategie de cercetare utilă pentru validitatea și credibilitatea constatărilor. Triangularea este utilizată în principal în cercetarea calitativă, dar este aplicată și în cercetarea cantitativă.

SUMAR EXECUTIV

Evaluarea Programului „Femei în afaceri” a fost realizată cu suportul Entității Națiunilor Unite pentru Egalitatea de Gen și Abilitarea Femeilor UN Women, la cererea Organizației pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului (ODA)¹.

Evaluarea acoperă întreaga perioadă de implementare a Programului „Femei în afaceri” (anii 2016-2022) și este realizată în baza criteriilor de evaluare OECD-DAC – relevanță, eficiență, eficacitate, coerență/coordonare, impact și susținabilitate.²

Evaluarea a fost efectuată pe un eșantion de 25% din numărul beneficiarelor acestui Program, în baza interviurilor aprofundate (52 de participante și participanți) și focus-grupurilor din care au făcut parte beneficiarele Programului (25 de participante). Mentorii, furnizorii de servicii, implementatorii Programului și alte părți interesate au participat de asemenea în evaluare.

În contextul evaluării a fost realizat și un sondaj online, la care au răspuns 150 de beneficiare. În total, 227 de persoane au contribuit cu feedback în cadrul interviurilor, focus-grupurilor și al sondajului. Colectarea datelor a avut loc în perioada decembrie 2022 – ianuarie 2023.

ODA a oferit toate sursele disponibile de informații interne relevante evaluării.

Programul „Femei în afaceri” a fost conceptualizat în baza analizei contextului socioeconomic existent la etapa elaborării acestuia și a barierelor care împiedicau dezvoltarea antreprenoriatului feminin. Conceptul Programului și-a propus să răspundă unor provocări de ordin social și economic, cum ar fi insuficiența locurilor de muncă și migrația femeilor din motive economice, dar și barierelor de gen – stereotipurile profesionale și sociale, dificultatea cu care femeile de afaceri reușesc să intre în anumite domenii economice considerate exclusiv masculine, insuficiența facilităților pentru îngrijirea copiilor, combinate cu lipsa sprijinului din partea familiei.

1 <https://www.oda.md/ro/>

2 <https://www.oecd.org/dac/evaluation/dacriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm>

La momentul conceptualizării, lipsa unor programe de suport pentru înființarea și dezvoltarea întreprinderilor conduse de femei a reprezentat o provocare deosebită. În cadrul interviurilor aprofundate cu beneficiarele Programului a fost menționat că femeile cu idei de afaceri căutau în mod intenționat programe destinate special femeilor.

Structura Programului „Femei în afaceri” a fost fundamentată pe o abordare integrată în trei etape pentru susținerea femeilor în afaceri, care vizează necesitățile de creștere a afacerilor la fiecare etapă de dezvoltare, ceea ce a făcut Programul să fie foarte relevant. Beneficiarele Programului „Femei în afaceri” care au participat la prezenta evaluare au relatat, în cadrul interviurilor și discuțiilor de focus-grup, că Programul a răspuns întocmai necesităților pe care le-au avut la etapele respective ale afacerii lor. Relevanța abordării și suportului oferit de Program a fost confirmată de beneficiare și în cadrul sondajului online. Programul este relevant anume în calitatea sa de program destinat exclusiv femeilor. Criteriile de eligibilitate utilizate de Program sunt relevante contextului și contribuie la abilitarea juridico-economică și socială a femeilor.

Programul s-a soldat cu progrese efective în sprijinirea întreprinderilor fondate de femei, oferindu-le acces la formare, mentorat și sprijin financiar nerambursabil.

Cursurile de instruire pentru antreprenoare au fost eficiente, dar nu pentru toate participantele în aceeași măsură. În perioada 2016-2022, au fost instruite în total 1.203 antreprenoare. În cadrul evaluării, eficacitatea cursurilor a fost apreciată prin intermediul sondajului (150 de participante), discuțiilor de focus-grup și interviurilor aprofundate.

Participantele la interviuri și discuții de focus-grup au menționat clar că instruirile desfășurate în cadrul Programului au fost utile și le-au ajutat să-și implementeze proiectele de afaceri. În evaluarea eficacității și a calității cursurilor de instruire, analiza rezultatelor sondajului a arătat că 85% dintre respondente au acordat cel mai mare punctaj (4 și 5) formatorilor. 83% dintre respondente au apreciat cel mai înalt modul de prezentare a cursului, iar 82% au apreciat conținutul (tematicile cursului). În urma

triangulării informațiilor și a feedbackului din interviuri, evaluarea a constatat că sesiunile de instruire au fost percepute ca fiind eficiente în special de către antreprenoarele debutante și cele care nu aveau nicio pregătire anterioară în domeniul antreprenoriatului, contabilității sau în alte domenii asociate.

În cadrul Programului „Femei în afaceri”, participantele au beneficiat de 3.206 ore de mentorat. Mentorii selectați și instruiți de ODA au oferit susținere în perioada de depunere a dosarelor, pentru a definitiva ideea de afacere, a ghida în elaborarea planului de afaceri și a bugetului. Mentorii au acordat consultanță asociată în special pentru a asigura corelarea investițiilor cu obiectivele de dezvoltare a afacerii. Mentoratul, ca și în cazul cursurilor de instruire, a avut un nivel diferit de eficacitate, în funcție de experiența mentorului, de așteptările beneficiarelor și de relația construită în acest parteneriat.

Pentru dezvoltarea antreprenoriatului feminin, grantul este un instrument mai mult decât relevant. Pentru multe femei care nu reușeau din cauza lipsei surselor de finanțare, grantul a fost modalitatea prin care au putut să achiziționeze utilaj, software și servicii, să obțină lichidități și rulaj, să înregistreze profituri. Astfel, datorită acestui stimul de lansare și creștere, multe întreprinderi conduse de femei au devenit mai atractive pentru instituțiile bancare și vor putea accesa mai ușor alte finanțări pentru dezvoltarea în continuare a afacerii.

Mai mult de jumătate (68%) dintre respondenții sondajului au indicat că cel mai mult le-a afectat afacerile criza energetică. În același sondaj, 56% dintre antreprenoare au afirmat că afacerea le-a fost prejudiciată de efectele războiului din Ucraina, iar 48% au menționat că afacerea lor a avut de suferit ca urmare a pandemiei Covid-19.

Evaluarea a permis formularea unor concluzii și lecții învățate. Concluzia de bază este că Programul „Femei în afaceri” marchează progrese semnificative în atingerea tuturor obiectivelor sale. Adicional, Programul contribuie la obiective mai ample, în special la promovarea prosperității economice, la abilitarea economică, juridică și psihosocială a femeilor, la realizarea politicilor privind egalitatea de gen și dezvoltarea economică, la crearea unui model național integrat de suport

pentru dezvoltarea antreprenoriatului feminin, la facilitarea accesului la investiții și asistență pentru dezvoltarea afacerilor gestionate de femei. Evaluarea a constatat că Programul „Femei în afaceri” este armonizat cu politicile naționale privind susținerea întreprinderilor mici și mijlocii, promovarea antreprenoriatului feminin, abilitarea economică a femeilor și egalitatea de gen. De asemenea, Programul contribuie la prevenirea violenței împotriva femeilor. Mai exact, deoarece femeile care nu au surse proprii de venit sunt cele mai vulnerabile la violența domestică, abilitarea economică a femeilor răspunde acestei probleme și contribuie la eliminarea violenței împotriva lor. Programul „Femei în afaceri” reprezintă un punct de intrare a femeilor în lumea businessului, care este considerat un domeniu al bărbaților. În conformitate cu informațiile din baza de date ODA, în perioada-pilot de 36 de luni (2016-2019), Programul a oferit suport pentru crearea și dezvoltarea a 379 de afaceri, a creat sau a menținut 1.570 de locuri de muncă și a realizat investiții în economia țării de 51,93 mil. lei.

Ulterior, Programul a fost extins, oferind în total (în perioada 2016-2022) investiții de 112,4 mil. lei, prin acordarea a 749 de granturi mici și 13 granturi mari. 1.203 femei au fost instruite și 3.206 femei au beneficiat de mentorat. Toate participantele la sondaj au declarat că au întreprinderi active.

Programul „Femei în afaceri” a propulsat în afaceri mai multe femei tinere. Informațiile obținute din sondajul realizat în cadrul prezentei evaluări ne permit să observăm că ponderea cea mai mare a femeilor antreprenoare este în grupul de vârstă 31-35 de ani (29%), 36-40 de ani (25%) și 25-30 de ani (17%). Pentru comparație, în anul 2017, conform cercetării statistice ale BNS³, ponderea cea mai mare a femeilor antreprenoare era în grupurile de vârstă 35-44 de ani (32%), 45-54 de ani (26%) și 55-64 de ani. Astfel, se desprinde concluzia că Programul „Femei în afaceri” a reprezentat o oportunitate pentru lansarea în afaceri a femeilor tinere.

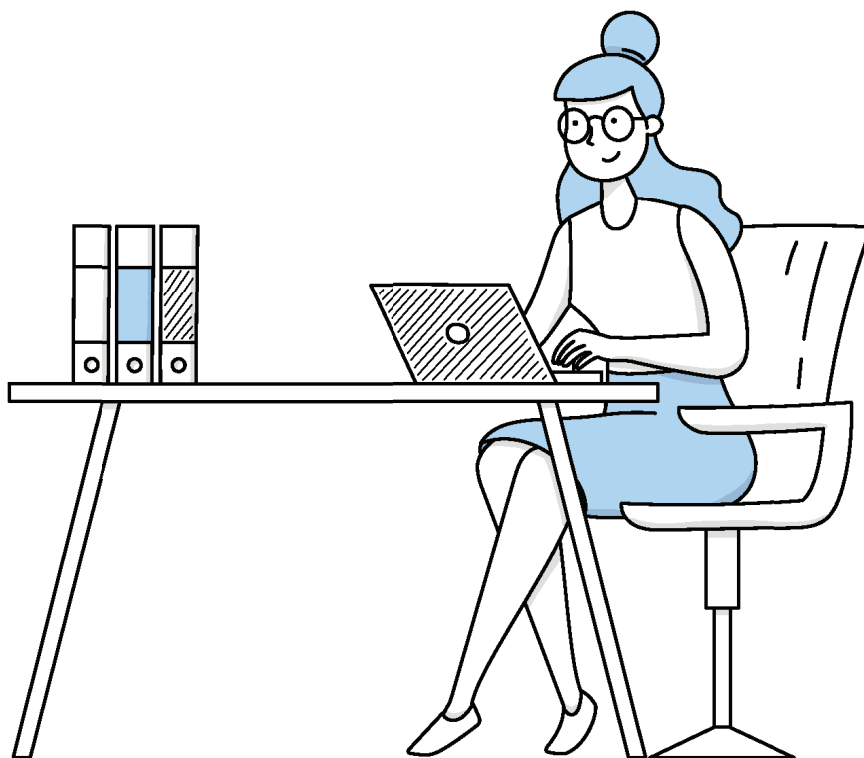
Două teze de bază argumentează constatarea ce ține de sustenabilitatea beneficiilor generate de Programul „Femei în afaceri”: (i) investițiile în utilaj nou fac întreprinderile mai productive

³ https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Antreprenoriat_feminin/Antreprenoriat_Femei_Barbatii_2020.pdf

și mai sustenabile; (ii) oportunitățile economice și impactul psihosocial au efecte determinante asupra dorinței femeilor de a lupta pentru viabilitatea întreprinderii.

Evaluarea Programului a reliefat o lecție importantă și ținem să subliniem că **programul dedicat exclusiv femeilor este un model axiomatic de susținere a antreprenoriatului feminin**, ținând cont de inegalitățile istorice, rolurile sociale de gen care pun o povară mai mare pe femei în ce privește îngrijirea copiilor și susținerea familiei, dar și multe alte aspecte care apriori impun condiții inegale pentru lansarea și administrarea businessului de către femei comparativ cu bărbații.

Având în vedere obiectivele, abordarea strategică pe care a fost construit Programul „Femei în afaceri”, flexibilitatea și adaptabilitatea în cursul implementării acestuia, dedicația echipei, Programul „Femei în afaceri” și-a demonstrat relevanța în raport cu nevoile beneficiarelor și strategiile naționale în domeniu. În baza criteriilor de evaluare și a sistemului de punctaj, evaluarea a acordat un total de 19 puncte din 24 – Reușit.

1. INTRODUCERE

1.1. ANALIZA CONTEXTULUI

Antreprenoriatul feminin rămâne o prioritate națională. „*Srijinirea activă a inițierii în antreprenoriat a tinerilor și femeilor, susținerea adoptării inovațiilor relevante pe scară cât mai largă*” reprezintă o prioritate națională, enunțată în Obiectivul 1 al Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”⁴.

În Republica Moldova, doar o treime dintre antreprenori sunt femei. Conform Biroului Național de Statistică (BNS) și Raportului analitic privind participarea femeilor și bărbaților în activitatea de antreprenoriat, în anul 2018 aproximativ 33,9% dintre întreprinderi erau deținute sau gestionate de femei, această cotă fiind cu 6,4 puncte procentuale mai mare decât cea înregistrată în anul 2009. În pofida acestui fapt, femeile continuă să reprezinte o minoritate în cadrul comunității de afaceri, având un potențial de creștere foarte puțin utilizat, în condițiile în care acestea constituie peste jumătate din totalul populației rezidente și 49% din totalul populației economice active a țării. Mai mult decât atât, femeile dețin rareori afaceri de dimensiuni mijlocii și mari (doar aproximativ 1,3%).

Mediul de afaceri este mai provocator pentru femei. Obstacole precum nivelul scăzut de capital inițial și finanțare bancară, dar și lipsa de timp determină femeile să înceapă afaceri în medie de 2 ori mai mici⁵. Acest fapt le dezavantajează și le plasează în condiții inegale de activitate, ceea ce se transpune într-un nivel mai scăzut al profitabilității (cu circa 60%) și al productivității (cu circa 18%). Totodată, ramurile preferate de femei sunt comerțul cu amănuntul și serviciile, care, de multe ori, sunt percepute ca fiind mai puțin importante pentru dezvoltare și creșterea economică decât, de exemplu, sectorul tehnologiei informației și comunicațiilor

sau industria prelucrătoare. Accesul limitat la resurse și lipsa capitalului propriu pentru a începe o afacere, barierele în accesarea resurselor financiare (cum ar fi credite și împrumuturi), practicile de discriminare și stereotipurile de gen sunt principalele cu care se confruntă femeile care doresc să se lanseze în afaceri. Ținând cont de faptul că, în medie, femeile posedă mai puține active, resurse financiare și sprijin informal din partea familiei și a societății, antreprenoarele au nevoie de instrumente financiare oficiale, deci sunt mai dispuse să acceseze oportunitățile de finanțare oferite de diverse programe de sprijin și proiecte de dezvoltare. Astfel, femeile necesită mai mult sprijin și încurajare pentru a începe o afacere.

Inegalitățile structurale și rolurile sociale de gen pun o povară mai mare pe femei în ce privește îngrijirea familiei, concediul de naștere și îngrijire a copilului și multe alte aspecte, care apriori impun condiții inegale pentru lansarea și administrarea businessului de către femei comparativ cu bărbații. Analiza datelor generate de studiul Generației și Gen 2020 arată că 16,5% dintre femeile care au încetat anterior să lucreze au făcut acest lucru din cauza nașterii și/sau a nevoii de a avea grijă de copii, în timp ce doar 2,7% dintre bărbați au făcut același lucru. Conform datelor BNS, numărul femeilor antreprenoare cu copii mai mici de 7 ani este cu 7,9 puncte procentuale mai mic decât numărul bărbaților antreprenori.

HORECA, turismul, educația, medicina sunt domeniile în care femeile se regăsesc în număr mare, dar au fost și cele mai afectate de pandemia Covid-19. Pandemia a provocat o criză fără precedent, care a perturbat viețile și sănătatea oamenilor, precum și diferite ramuri ale economiei naționale. Potrivit Ministerului Dezvoltării Economice și Digitalizării (MDED), criza pandemică din Moldova a provocat o contracție de 14%⁷ a economiei naționale în trimestrul II al anului 2020 și de 7,2% în primul semestru al aceluiași an. Impactul economic al pandemiei a fost resimțit într-o măsură mai mare de femei, în special de femeile antreprenoare și de angajate. Cele mai afectate industrii, cum ar fi HORECA, turismul, educația, medicina etc., sunt cele în

4 https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/snd2030_objectiv1.pdf

5 Rodica Nicoară. Raport analitic privind participarea femeilor și bărbaților în activitatea de antreprenoriat, 2020. https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Antreprenoriat_feminin/Antreprenoriat_Femei_Barbati_2020.pdf

6 Idem, p. 24 https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Antreprenoriat_feminin/Antreprenoriat_Femei_Barbati_2020.pdf

7 <https://date.gov.md/ro/system/files/resources/2020-12/expres%202020-09.pdf>

care femeile se regăsesc în număr mare. Aproape 60% dintre persoanele care și-au pierdut locurile de muncă din cauza pandemiei Covid-19 au fost femei. Multe dintre femeile care au reușit să-și păstreze locurile de muncă au suferit considerabil din cauza dezechilibrului între activitatea de muncă și de îngrijire a familiei și munca casnică neremunerată. Numărul cazurilor de violență domestică împotriva femeilor a crescut considerabil în timpul pandemiei.

Criza de securitate generată de războiul din Ucraina, inflația și criza energetică sunt cele mai recente șocuri care au lovit afacerile din Moldova. Conform sondajului realizat în cadrul prezentei evaluări, 68% dintre respondentele care au beneficiat de Programul „Femei în afaceri” au fost afectate de criza energetică în mare măsură sau într-o oarecare măsură. În același sondaj, 57% dintre antreprenoare au afirmat că au fost afectate în mare măsură sau într-o oarecare măsură de efectele războiului din Ucraina, iar 48% au menționat că afacerea lor a avut de suferit din cauza pandemiei Covid-19.

1. 2. DESCRIEREA PROGRAMULUI „FEMEI ÎN AFACERI” 2016-2022

Programul-pilot „Femei în afaceri” a fost lansat în toamna anului 2016 pentru o perioadă de 3 ani și a fost gestionat de Organizația pentru Dezvoltarea Sectorului Întreprinderilor Mici și Mijlocii (ODIMM), predecesoarea ODA. Programul a fost extins până în decembrie 2022.

Scopul de bază al Programului este de a integra femeile în circuitul economic al țării prin promovarea spiritului antreprenorial în rândul femeilor, în special al celor din zonele rurale, prin dezvoltarea și creșterea afacerilor acestora, prin sporirea accesului la resurse financiare, servicii și tehnologii moderne. Astfel, femeile cu idei de afaceri sau care doresc să-și dezvolte afacerile nou-create au obținut șansa de a-și realiza visurile cu susținerea Programului.

Programul „Femei în afaceri” a avut următoarele obiective:

1. Creșterea oportunităților economice pentru femei, prin reducerea barierelor la inițierea sau dezvoltarea unei afaceri;
2. Facilitarea accesului la investiții și asistență pentru dezvoltarea afacerilor gestionate de femei, menite să completeze suportul financiar și nefinanciar disponibil la momentul respectiv pentru femeile antreprenoare din Republica Moldova;
3. Crearea unui model național integrat de suport pentru dezvoltarea antreprenorialului feminin, care vizează diferite etape de dezvoltare a businessului: de la planificarea afacerii (inițiere) la întreprinderi nou-create și până la afaceri în creștere;
4. Consolidarea infrastructurii naționale de suport al întreprinderilor mici și mijlocii, prin extinderea serviciilor oferite în scopul reducerii obstacolelor specifice cu care se confruntă femeile în afaceri;
5. Contribuirea la realizarea politicilor prioritare privind egalitatea de gen și dezvoltarea economică.

Programul a oferit suport financiar și nefinanciar femeilor antreprenoare, în special din regiunile rurale, prin următoarele componente:

COMPONENTA I – suport în inițierea afacerii – cursuri de instruire în inițierea afacerii, suport și consultanță în scopul majorării numărului femeilor care vor crea o întreprindere sustenabilă. Componenta I a Programului a oferit următorul sprijin:

- a) Familiarizarea cu instrumentele și metodele de planificare și dezvoltare a unei afaceri, precum și modalitatea de utilizare a acestora;
- b) Identificarea tipurilor de resurse necesare pentru lansarea afacerii;
- c) Corelarea ideii de afaceri cu resursele identificate;
- d) Înțelegerea proceselor de aplicare și de negociere cu instituțiile finanțatoare;
- e) Îndrumarea în dezvoltarea planului de afaceri.

Activitățile prevăzute în cadrul Componentei I presupun următorul suport:

- a) Instruire în vederea dezvoltării abilităților antreprenoriale;
- b) Servicii de consultanță individuală și mentorat în lansarea și dezvoltarea afacerii.

Pentru a participa la Componenta I a Programului, candidata trebuia să întrunească următoarele **criterii de eligibilitate:**

- a) Este femeie, cetățean al Republicii Moldova;
- b) Planifică să creeze și să înregistreze afacerea în următoarele 12 luni de la aplicarea la Program;
- c) Este direct responsabilă de implementarea ideii de afacere cu care aplică la Program.

COMPONENTA II – suport pentru afacerile nou-create – grant pentru investiții și consultanță, care stabilește baza de resurse necesare și permite planificarea succesului de durată a afacerii.

În Componenta II a Programului, următoarele tipuri de întreprinderi au fost eligibile:

- a) Este clasificată ca întreprindere mică sau mijlocie conform Legii nr. 179/2016;
- b) Este creată și gestionată de o femeie/femei (fondator/i, co-fondator/i, asociați, administrator), cetățean al Republicii Moldova;
- c) Este înregistrată pe teritoriul Republicii Moldova, în conformitate cu legislația în

vigoare, în mai puțin de 24 de luni, la data aplicării la Program;

- d) Are una dintre următoarele forme organizatorico-juridice:
 - Întreprindere individuală / întreprinzător individual;
 - Societate cu răspundere limitată;
 - Cooperativă de producție;
 - Gospodărie țărănească (de fermier);
- e) La data aplicării nu sunt înregistrate datorii la bugetul public național.

Valoarea maximă a finanțării nerambursabile în cadrul Componentei II nu putea depăși suma de 165.000 lei/beneficiar, dintre care:

110.000 lei – finanțare nerambursabilă pentru cheltuieli de achiziționare a următoarelor:

- a) Echipament tehnologic, utilaj și instrumente de lucru noi;
- b) Instalații de măsurare, control și reglare necesare desfășurării activităților întreprinderii;
- c) Materiale de construcție pentru modernizarea și/sau extinderea spațiilor de desfășurare a activității întreprinderii (nu mai mult de 10% din mărimea grantului investițional);
- d) Softuri necesare pentru eficientizarea activității întreprinderii (de exemplu Microsoft Office, Adobe Creative Cloud, 1C etc.);
- e) Stoc inițial de materii prime (nu mai mult de 10% din mărimea grantului investițional);

55.000 lei – finanțare nerambursabilă pentru achiziționarea serviciilor de dezvoltare a afacerii.

Pachetul de servicii de dezvoltare a fost inclus în Planul de afaceri depus și evaluat de către UIP în consultare cu Comitetul de evaluare în contextul necesității de dezvoltare a afacerii. Valoarea alocației financiare nerambursabile a constituit maximum 90% din valoarea totală a proiectului investițional și nu putea depăși suma 165.000 lei/beneficiar.

COMPONENTA III – afaceri în creștere – grant investițional (de aprox. 70.000 euro) și suport consultativ, necesar pentru dezvoltarea strategică a afacerii și creșterea acesteia, bazată pe sporirea numărului locurilor de muncă, aplicarea inovațiilor și inițierea/extinderea exporturilor.

2. SCOPUL, OBIECTIVELE ȘI DOMENIUL DE APLICARE A EVALUĂRII

2.1. SCOPUL EVALUĂRII

Pentru a îmbunătăți accesul femeilor la informații și oportunități de instruire, la servicii de finanțare, la mentorat și consiliere, precum și pentru a facilita stabilirea de relații între femei și potențiali parteneri care să le sprijine în progresul lor economic, Entitatea Națiunilor Unite pentru Egalitatea de Gen și Abilitarea Femeilor UN Women, la cererea ODA, care este o instituție publică din subordinea MDED responsabilă de implementarea politicilor naționale de dezvoltare a antreprenoriatului, a inițiat prezenta evaluare, formulându-și următoarele scopuri:

- analiza măsurii în care Programul „Femei în afaceri”, implementat de ODA în perioada 2016-2022, este relevant și potrivit nevoilor beneficiarelor eligibile;
- descrierea și evaluarea rezultatelor obținute, comparativ cu rezultatele așteptate, stipulate în conceptul Programului „Femei în afaceri”;
- elaborarea unor concluzii cu privire la lecțiile învățate și sustenabilitatea impactului și rezultatelor Programului „Femei în afaceri”.

2.2. OBIECTIVELE EVALUĂRII

Obiectivul general este evaluarea relevanței, eficienței și a eficacității intervențiilor Programului „Femei în afaceri”, dar și a impactului și factorilor de succes sau de eșec ai Programului. Astfel, a fost analizat modul în care Programul a răspuns nevoilor actuale ale beneficiarelor și a contribuit la implementarea priorităților stabilite în politicile naționale privind dezvoltarea antreprenoriatului feminin, abilitarea economică și psihosocială a femeilor, precum și la realizarea politicilor privind egalitatea de gen.

Obiectivele specifice ale evaluării:

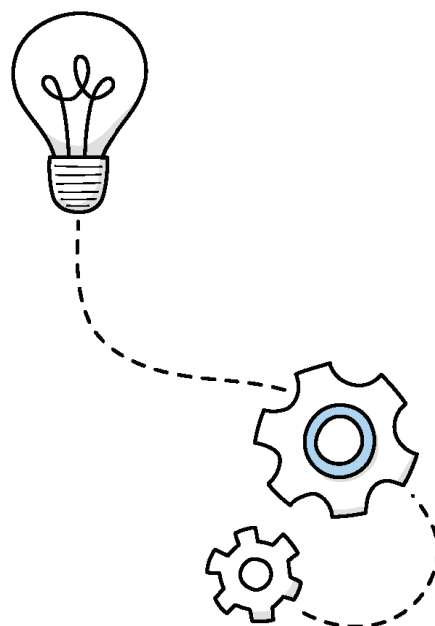
- a) evaluarea externă independentă a Programului „Femei în afaceri” pe baza următoarelor criterii de evaluare: relevanță, coerență, eficacitate, eficiență, impact și sustenabilitate.

- b) identificarea bunelor practici, a lecțiilor învățate și formularea unor recomandări pentru elaborarea următorului program pentru femeile antreprenoare.

2.3. DOMENIUL DE APLICARE A EVALUĂRII

Evaluarea acoperă întreaga perioadă a Programului „Femei în afaceri” (adică anii 2016-2022) și a fost realizată în baza unui eșantion de 25% din numărul beneficiarelor de susținere financiară în cadrul Programului „Femei în afaceri”. Adicional, au fost organizate interviuri și discuții de focus-grup cu mentori, prestatori de servicii, reprezentanți ai ODA și refugiate din Ucraina. Colectarea datelor a avut loc în perioada decembrie 2022 - ianuarie 2023.

Evaluarea se bazează pe informațiile acumulate direct din experiența beneficiarelor Programului „Femei în afaceri”, ceea ce a permis conturarea unor concluzii și recomandări în procesul de luare a deciziilor pentru intervențiile viitoare. Concluziile și recomandările formulate ca urmare a prezentei evaluări vor servi drept puncte de reper pentru discuțiile care vor avea loc și pentru fundamentarea raționamentelor pe care va fi construit următorul program destinat femeilor antreprenoare.

3. METODOLOGIA EVALUĂRII

Figură 1: Criterii de evaluare OECD-DAC

3.1. CRITERIILE DE EVALUARE

Prezenta evaluare are la bază abordarea și metodologia de evaluare a Standardelor de calitate OECD-DAC în asistența pentru dezvoltare, fiind fundamentată pe următoarele criterii de evaluare: relevanță, coerență, eficacitate, eficiență, impact și sustenabilitate, inclusiv pe aspecte transversale.

Evaluarea include analiza următoarelor elemente contextuale:

Impact și efect de răspândire (spillover effect): Au existat efecte pozitive/negative, așteptate/neașteptate ale activităților?

Sinergii: În ce măsură au fost realizate sinergii cu alte programe relevante gestionate de ODA și cu alte programe de sprijin pentru femei în afaceri din țară?

Recomandări: Care sunt nevoile nesatisfăcute care ar fi relevante de analizat într-o eventuală continuare a Programului „Femei în afaceri”?

RELEVANȚĂ	Intervenția face lucrurile corect?
EFICACITATE	Intervenția își atinge obiectivele?
IMPACT	Ce diferență face intervenția?
COERENȚĂ	Cât de bine se potrivește intervenția?
EFICIENȚĂ	Cât de bine sunt utilizate resursele?
SUSTENABILITATE	Cât vor dura beneficiile?

3.2. SISTEMUL DE PUNCTAJ UTILIZAT

Criteriile de evaluare sunt măsurate folosind următoarele scoruri:

Tabel 1: Descrierea punctajului

Punctajul	Descrierea performanței
4 - Foarte reușit (întotdeauna/aproape întotdeauna)	Performanța este în mod clar foarte reușită în raport cu criteriul de evaluare. Punctele slabe nu sunt semnificative și au fost gestionate eficient
3 - Reușit (în cea mai mare parte, cu unele excepții)	Performanța este destul de bună la majoritatea aspectelor/criteriilor de evaluare. Lacunele sau punctele slabe sunt ne semnificative; lacunele sau punctele slabe au fost, în mare parte, gestionate eficient
2 - Moderat reușit (cu multe lacune și excepții)	Performanța este inconsecventă în raport cu criteriile de evaluare. Unele aspecte prezintă lacune serioase. Îndeplinește cerințele minime în măsura în care acest lucru se poate determina
1 - Nereușit (există neajunsuri evidente)	Performanța este inacceptabil de slabă în raport cu criteriul de evaluare. Nu îndeplinește așteptările/cerințele minime

3.3. PRINCIPIILE CARE AU GHIDAT EVALUAREA

Obiectivitate: Conceptualizarea și implementarea prezentei evaluări se bazează pe un nivel maxim de obiectivitate și imparțialitate. Declararea faptelor este clar distinsă metodic, au fost luate în considerare diferite perspective, au fost implicate diferite părți interesate: beneficiarele Programului, mentorii, prestatorii de servicii, reprezentanții organizațiilor de profil, Camera de Comerț și Industrie și alții. Rezultatele, concluziile și recomandările sunt bazate pe dovezi, informații și feedback din prima sursă. Informațiile provin din surse de date diverse și sunt triangulate.

Independența evaluatorilor: Echipa de evaluare a fost formată din evaluatori cu cunoștințe de specialitate în domeniu. Plauzibilitatea evaluării se bazează pe independența evaluatorilor față de personalul implicat în implementarea Programului.

Participarea părților implicate în proces: La conceptualizarea și realizarea evaluării, echipa de evaluare a luat toate măsurile pentru ca procesul de evaluare să fie cât mai participativ. Adicional, toate părțile implicate au avut posibilitatea să comenteze rezultatele raportului de evaluare. Rezultatele evaluării au fost prezentate public pe data de 6 martie 2023.

Transparență și bună organizare: Scopul evaluării este clar definit, evaluarea este bine chibzuită, cu descrierea situației inițiale, enumerarea obiectivelor evaluării, formularea întrebărilor de bază, și are o metodologie structurată. Deși, în majoritatea cazurilor, o evaluare nu poate acoperi toate criteriile OCDE-DAC în aceeași măsură, în prezenta evaluare metodele de cercetare au fost elaborate astfel încât criteriile să aducă o valoare și o utilitate maximă procesului de evaluare și de obținere a informațiilor.

Fiabilitate: Evaluarea furnizează date comparabile și fiabile pentru a face concluzii plauzibile. Toate informațiile și datele colectate din mai multe surse au fost triangulate înainte de formularea concluziilor evaluării.

Completitudinea și claritatea raportului: Conform acestui principiu, raportul de evaluare este structurat în conformitate cu criteriile OCDE-

DAC și cu întrebările de evaluare. Raportul oferă răspunsuri la toate întrebările de evaluare.

Corectitudinea și protecția intereselor părților implicate: Echipa de evaluare a întreprins toate acțiunile necesare pentru a asigura securitatea și a respecta demnitatea și drepturile persoanelor implicate în evaluare. În virtutea acestui principiu, evaluarea nu a colectat nume, sondajul online a fost anonim, iar informațiile cu privire la participanții la evaluare sunt prezentate sub formă de tabel numeric (a se vedea tabelul 2).

Utilitate: Recomandările evaluării sunt elaborate în scopul îmbunătățirii intervențiilor programului următor.

3.4. SURSELE DE DATE ȘI METODELE DE COLECTARE A DATELOR

Evaluarea are la bază surse de informații valoroase, atât cantitative, cât și calitative, ceea ce a permis efectuarea unei analize detaliate a Programului „Femei în afaceri”. Pentru evaluarea Programului au fost folosite și surse secundare, însă „încărcătura” principală de informații provine din surse primare, prin realizarea de interviuri aprofundate și focus-grupuri cu beneficiarele Programului, cu mentorii, prestatorii de servicii, implementatorii Programului și alte părți interesate. Unitatea de Implementare a Programului (UIP) a oferit expertelor toate sursele disponibile de informații interne. Astfel, evaluarea se bazează pe următoarele surse de date și metode de colectare a datelor:

Cercetarea de birou. Aceasta a fost realizată la etapa inițială, constituind o parte a cercetării primare. În cadrul acestui exercițiu a fost efectuată examinarea documentației strategice și operaționale a Programului „Femei în afaceri” pe baza conceptului și a documentației de suport furnizate de ODA. Astfel, în procesul analizei de birou, consultantele au examinat datele cantitative relevante, documentația și rapoartele privind implementarea Programului, dar și publicații de specialitate și rapoarte ale BNS, publicațiile relevante privind activitățile partenerilor de dezvoltare, articole de presă, internet, pagina web și rețelele sociale ODA etc.

Sondajul online. Acesta a fost desfășurat pe o durată de 28 de zile cu participarea beneficiarelor Programului „Femei în afaceri” (participante la cursuri de instruire, mentorat și beneficiare de granturi). Scopul sondajului a fost de a colecta feedback de la beneficiare cu privire la experiența lor în Programul „Femei în afaceri” în perioada 2016-2022 și de a obține informații relevante pentru a completa datele colectate din interviurile și discuțiile de focus-grup. Sondajul a fost deschis în perioada 2-30 ianuarie 2023 și a fost expediat tuturor beneficiarelor Programului „Femei în afaceri”. În perioada menționată, 150 de beneficiare au răspuns la sondaj, din numărul total de 1129 de persoane cărora le-a fost expediat sondajul. Marja de eroare constituie +/-3%.

Focus-grupurile. Au fost organizate patru focus-grupuri cu beneficiarele cursurilor de instruire, granturilor mici și granturilor mari. Scopul focus-grupurilor a fost de a colecta date calitative pentru a susține constatările evaluării.

Interviurile aprofundate (interviuri cu informatorii-cheie). La interviuri au participat beneficiarele de toate tipurile de suport din Program, furnizorii de servicii și mentorii, implementatorii Programului și alte părți interesate/parteneri. De asemenea, au fost realizate interviuri cu 16 refugiate din Ucraina. În total au fost desfășurate 52 de interviuri aprofundate.

Prezentăm în continuare detaliile privind numărul participanților în evaluare.

Tabel 2: Numărul de participante în evaluare

Interviu aprofundat	52
Focus-grup	25
Sondaj online	150
Total	227

Sursa: Analiză în baza prezentei evaluări

3.5. LIMITĂRILE EVALUĂRII ȘI STRATEGIILE DE DIMINUARE A RISCURILOR

Limitările care au însoțit evaluarea pot fi grupate astfel:

- **Perioada încărcată de final de an.** Începutul evaluării a coincis cu o perioadă încărcată pentru participante/participanții la evaluare, marcată de pregătirea rapoartelor de sfârșit de an în cadrul întreprinderii/organizației, dar și de pregătirea diferitor evenimente. În funcție de sectorul în care activează întreprinderea respondentelor, perioada sărbătorilor de iarnă se caracterizează prin vânzări sporite, astfel disponibilitatea antreprenoarelor pentru interviuri/focus-grupuri a fost redusă. Pentru alte antreprenoare din sectoare precum construcțiile sau anumite genuri de activitate în agricultură, dimpotrivă - această perioadă este cea mai puțin solicitantă. În ambele scenarii, echipa de evaluare a avut o abordare absolut flexibilă, construind orarul interviurilor/discuțiilor de focus-grup în funcție de disponibilitatea participantelor. Ținem să notăm că opțiunea discuțiilor online a fost în toate cazurile cea preferată de respondente, lucru care se datorează posibilității de a economisi timp pentru deplasare la întâlnire. În cele mai multe cazuri respondentele s-au conectat de la locul de muncă; în câteva cazuri discuția se punea pe pauză pentru 2-3 minute pentru a oferi posibilitatea respondentei să reacționeze la chestiuni urgente de afaceri. Aceasta nu a afectat în niciun fel calitatea discuției; dimpotrivă, oferea avantajul de a cunoaște antreprenoarea în acțiune, relația ei cu angajații, felul în care realizează managementul întreprinderii.
- **Perioada afectată de virozele de sezon:** Luna ianuarie în special a fost dominată de viroze și multe dintre antreprenoare nu puteau participa la focus-grupuri sau la interviu pe motiv de boală. Echipa de evaluare fie transfera interviul pentru o altă dată, fie selecta alte participante ale Programului „Femei în afaceri” din lista oferită de ODA, respectând principiile privind acoperirea geografică, mediul rural/urban, sectoarele de activitate, tipul de susținere de care a beneficiat (instruire, mentorat, grant de valoare mică, grant de valoare mare).

4. ANALIZA ȘI CONSTATĂRILE EVALUĂRII

Acest capitol prezintă analiza și descrie constatările formulate ca urmare a evaluării Programului „Femei în afaceri”, structurate conform criteriilor de evaluare, dar și aspectelor transversale. Constatările sunt bazate pe analiza datelor calitative și cantitative colectate din: (i) interviurile aprofundate, (ii) discuțiile de focus-grup, (iii) sondajul online, (iv) analiza informațiilor din baza de date oferită de UIP. Anumite constatări sunt făcute analizând informația din sursele directe și colaționând-o cu datele din cercetările realizate de BNS în domeniul antreprenoriatului feminin⁸.

4.1. RELEVANȚĂ

Măsura în care Programul „Femei în afaceri” a fost relevant la momentul conceptualizării și rămâne relevant și în concordanță cu prioritățile beneficiarelor eligibile. Relevanța obiectivelor Programului pentru problemele pe care trebuia să le abordeze și mediul în care a fost implementat.

Constatarea 1: Programul „Femei în afaceri” este armonizat cu politicile naționale privind susținerea întreprinderilor mici și mijlocii, promovarea antreprenoriatului feminin, abilitarea economică a femeilor și asigurarea egalității de gen. Femeile care nu au surse proprii de venit sunt cele mai vulnerabile la violența domestică; astfel, abilitarea economică a femeilor contribuie la eliminarea violenței împotriva lor. Programul este relevant priorităților stabilite în strategiile și legislația națională.

Argumentarea constatării: La nivel de politici publice, Programul „Femei în afaceri” contribuie la realizarea angajamentelor asumate conform Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, ratificat prin Legea

nr.112/2014, care prevede asigurarea oportunităților egale, cu scopul de a consolida egalitatea de gen și a asigura egalitatea de șanse între bărbați și femei, precum și combaterea discriminării de orice tip.

Programul a contribuit, de asemenea, la realizarea prevederilor cadrului normativ național și a obiectivelor privind asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, în conformitate cu Legea nr.5/2006, cu strategiile din domeniu, inclusiv Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2020”, Strategia de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020, Strategia națională de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2014-2020.

Programul este relevant și armonizat cu politicile naționale privind eliminarea violenței împotriva femeilor și obiectivele Strategiei naționale de prevenire și combatere a violenței față de femei și violenței în familie, dar și ale Strategiei naționale pentru asigurarea egalității între femei și bărbați.

Constatarea 2: Programul „Femei în afaceri” a fost relevant beneficiarelor și contextului socioeconomic la momentul conceptualizării și rămâne relevant în actualele condiții.

Argumentarea constatării: Programul „Femei în afaceri” a fost conceptualizat în baza unei analize a contextului socioeconomic existent la etapa respectivă și a barierelor care împiedicau dezvoltarea antreprenoriatului feminin. Conceptul Programului și-a propus să răspundă unor provocări de ordin social și economic, cum ar fi insuficiența locurilor de muncă și migrația femeilor din motive economice, dar și barierelor de gen – stereotipurile profesionale și sociale, dificultatea cu care femeile de afaceri reușesc să accedă în anumite domenii economice considerate exclusiv masculine, lipsa facilităților pentru îngrijirea copiilor, combinată cu lipsa sprijinului din partea familiei.

La momentul conceptualizării, lipsa unor programe de înființare și dezvoltare a întreprinderilor conduse de femei a reprezentat o provocare deosebită. În cadrul interviurilor aprofundate cu beneficiarele Programului a fost menționat că femeile cu idei de afaceri erau în căutarea unor programe destinate exclusiv femeilor.

⁸ De exemplu, Raportul privind participarea femeilor și bărbaților în activitatea de antreprenoriat. https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Antreprenoriat_feminin/Antreprenoriat_Femei_Barbati_2020.pdf

„Cu ajutorul Programului FiA, lucrurile s-au întâmplat mai repede, am cumpărat toate utilajele o dată. Concurența este mare, utilajul este un element care atrage clienții.”

Interviu cu o beneficiară de grant de valoare mică, Chișinău

„Acest grant ne-a ajutat să procurăm echipament nou pentru animale – toate utilajele au fost foarte necesare. Eu nu am 7 mii de euro în buzunar, dar să iau credit nu pot.”

Interviu cu o beneficiară de grant de valoare mică, mediul urban, dar nu Chișinău

„Chiar și titlul proiectului FiA este un semn pentru femei, asta a fost chemarea pentru mine. Femeile încep a prinde la curaj.”

Interviu cu o beneficiară de grant de valoare mică, mediul urban, Orhei

„FiA este doar pentru fete și concurența e mai mică, deci pot încerca. Eu singură am făcut planul de afaceri.”

Interviu cu o antreprenoare tânără, beneficiară a unui grant de valoare mică, Cahul

Structura Programului „Femei în afaceri” a avut la bază o **abordare integrată în 3 etape pentru susținerea femeilor în afaceri**, care vizează necesitățile de creștere a afacerilor la fiecare etapă de dezvoltare, ceea ce face Programul foarte relevant. Cele trei etape includ:

1. **Suport în inițierea afacerii** – cursuri de instruire în inițierea afacerii, suport și consultanță în scopul majorării numărului femeilor care vor crea o întreprindere sustenabilă;
2. **Suport pentru afacerile nou-create** – grant pentru investiții și consultanță, care stabilește baza de resurse necesare și permite planificarea succesului de durată al afacerii;
3. **Afaceri în creștere** – grant investițional și suport consultativ, necesar pentru dezvoltarea strategică a afacerii și creșterea acesteia, bazată pe sporirea numărului locurilor de muncă, aplicarea inovațiilor și inițierea/extinderea exporturilor.

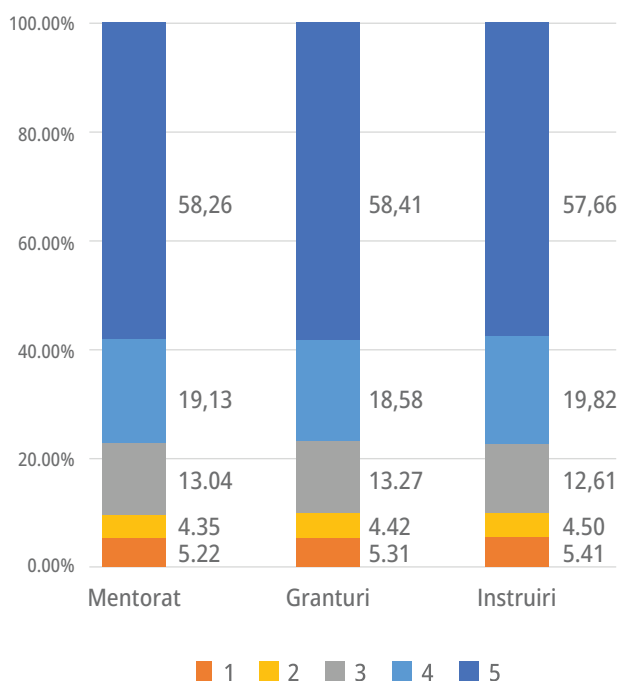
Beneficiarele Programului „Femei în afaceri” care au participat la prezenta evaluare au relatat în cadrul interviurilor și discuțiilor de focus-grup că Programul răspunde întocmai necesităților pe care le-au avut la etapele respective ale afacerii lor.

Programul este relevant în special în calitatea sa de program destinat exclusiv femeilor.

Relevanța abordării și suportului oferit de Program a fost confirmată de beneficiare și în cadrul sondajului online.

Figură 2: Relevanța sprijinului oferit de Program

Pe o scară de la 1 la 5, vă rugăm să evaluați în ce măsură sprijinul primit a fost în concordanță cu nevoile afacerii dvs.? (1: total irelevant; 2: irelevant într-o oarecare măsură; 3: relevant; 4: relevant într-o oarecare măsură; 5: extrem de relevant)

Sursa: Sondajul realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

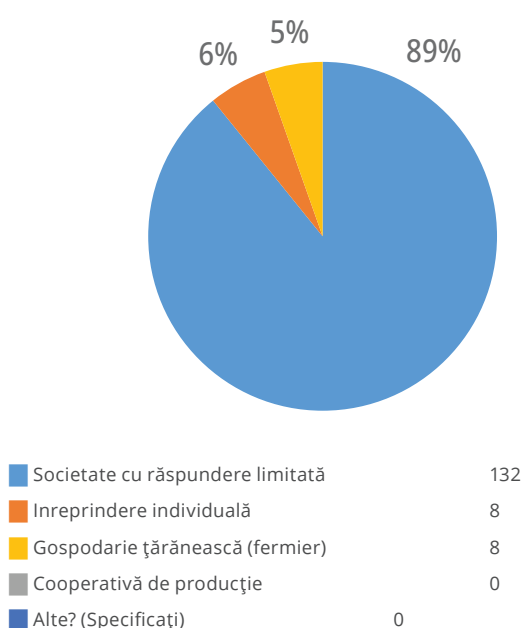
Constatarea 3: Obiectivele Programului „Femei în afaceri” prezintă relevanță în raport cu problemele pe care trebuia să le abordeze. Criteriile de eligibilitate sunt relevante contextului și contribuie la abilitarea juridico-economică a femeilor.

Argumentarea constatării: Evaluarea a identificat că unul dintre criteriile de eligibilitate, și anume „(b) Creată și gestionată de femeie/i (fondator/i, co-fondator/i, asociați, administrator)”, a

declanșat un proces de înregistrare sau reînregistrare a întreprinderilor. Conform feedback-ului din interviuri și focus-grupuri, antreprenoarele care aveau deja înregistrată o întreprindere pe numele lor sau al soțului au fost nevoite să recurgă la reînregistrarea întreprinderii pentru a întruni condițiile Programului.

Întreprinderile (re-)înregistrate au luat, în marea lor majoritate, forma juridică de societăți cu răspundere limitată.

Figură 3: Forma juridică a întreprinderilor participante în sondaj în cadrul prezentei evaluării

Sursa: Sondajul realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

Această observație a fost în continuare analizată și discutată în cadrul interviurilor aprofundate cu mentorii și prestatorii de servicii în cadrul Programului, dar și cu antreprenoarele. Opinia precum că acest criteriu nu ar fi relevant sau chiar ar fi nepotrivit a fost exprimată de o singură participantă, care a argumentat că, atunci când femeia constată că întreprinderea sa nu este eligibilă, dar nu este de acord să opereze modificări de ordin juridic, ea se descurajează și nu mai dorește să participe în Program.

Cealalți participanți și participante la interviuri au exprimat opinia că acest criteriu este relevant din următoarele considerente:

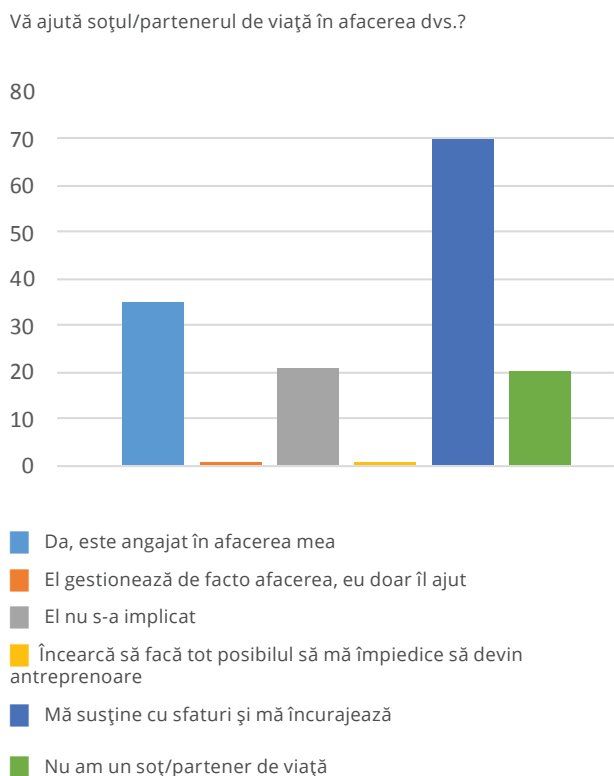
1. înregistrarea întreprinderii pe numele femeii contribuie la abilitarea ei juridică și în cazuri de controversă, precum divorțul, femeia este mai protejată economic, având înregistrată întreprinderea pe numele său;
2. deținerea de jure a întreprinderii conferă o mai mare încredere în sine și schimbă rolul femeii în luarea deciziilor de afaceri, chiar dacă soțul este implicat într-o mare măsură;
3. în cazurile în care femeia este supusă violenței domestice, deținerea de jure a unei afaceri, fie cât de mică, îi oferă posibilitatea să rupă relația violentă și să continue să-și construiască viața în continuare având o sursă de venit și un punct de reper. În cadrul discuțiilor de focus-grup, femeile au menționat că existența copiilor este un factor motivant pentru mamă să-și crească afacerea pentru a avea o sursă de venit și a-și putea întreține copiii.

„Eu vă pot oferi zeci de exemple despre cum Programul, prin criteriul că fondator trebuie să fie o femeie, a schimbat destine. Femeile munceau în întreprinderea soțului sau într-o gospodărie țărănească și nici nu-și dădeau seama care este fluxul mijloacelor bănești. În 70% dintre familiile din zonele rurale, soțiile nu cunosc acest lucru. Acum ea este fondatoare, acum ea își vede bănușii în cont, are o pernă de asigurare pentru orice situație și nu mai depinde financiar, ca în trecut. Ea are independență financiară, are ocupație și venit. Acum ea îi poate răspunde când el o dojenește cu «Eu te hrănesc, eu îți dau bani ca să ai cu ce te întreține pe tine și pe copiii.»

Mentoră, femeie

Datele sondajului arată că participarea soților în afacere nu lipsește, însă mai puțin în calitate de conducător de facto. De asemenea, observăm că proporția cea mai mare a femeilor (48%) au indicat că soții le susțin cu sfaturi și le încurajează. Acest lucru a fost relatat și în interviuri, multe femei menționând fie că soții au o afacere proprie, fie că ele au debutat primele în afaceri, iar soții le oferă toată susținerea, în primul rând psihoemoțională.

Figură 4: Implicarea soților în afacerile beneficiarelor Programului „Femei în afaceri”

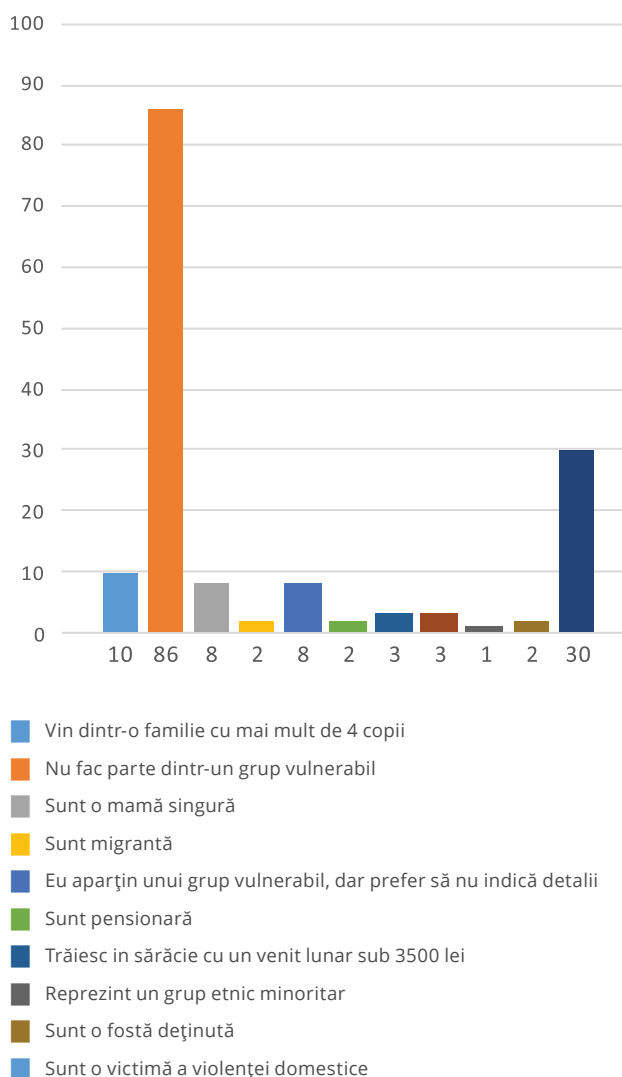

Sursa: Sondajul realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

Astfel, evaluarea a constatat că cerința de a avea *fondator/i, co-fondator/i, asociați, administrator* femeii a declanșat un fenomen de (re)înregistrare a întreprinderilor pe numele femeii. Acest criteriu rămâne și în continuare relevant. Mentorii au exemplificat diverse situații observate de ei în care femeile deveneau mai încrezătoare, rolul lor în gestionarea întreprinderii modificându-se. Interacțiunea în cadrul instruirilor cu alte femei le-a crescut încrederea în forțele proprii, tinerele antreprenoare și-au schimbat comportamentul, au devenit mai asertive și impunătoare. În următorul program, criteriul de finanțare a businessului feminin trebuie să fie parte, însă antreprenoriatul feminin are nevoie de o definiție în corespundere cu criteriile utilizate la nivel internațional.

Din datele sondajului observăm că Programul a contribuit la susținerea femeilor din grupuri vulnerabile. Astfel, Programul are ca efect abilitarea economică și socială a femeilor, bazându-se pe principiul de a **nu lăsa pe nimeni în urmă**, prin susținerea unor femei care fac parte din grupurile cele mai vulnerabile.

Figură 5: Caracteristicile sociodemografice ale participantelor la sondaj

Sursa: Sondajul realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

În S.U.A., de exemplu, Consiliul Național al Întreprinderilor Feminine (Women’s Business Enterprise National Council – WBENC) este autoritatea care certifică că o afacere este deținută, controlată, gestionată și condusă în proporție de cel puțin 51% de o femeie sau mai multe femei. Această definiție înseamnă că una sau mai multe femei trebuie să aibă un control nerestricționat al afacerii, un management demonstrat al operațiunilor de zi cu zi și o investiție proporțională de capital sau expertiză. Pentru a obține certificare, proprietățile afacerilor sunt supuse unui proces amănunțit de verificare (vetting process), inclusiv prin revizuirea documentației de afaceri și o vizită la fața locului.

Constatarea 4: Programul este relevant problemelor pe care trebuia să le rezolve ținând cont de context. În perioada 2016-2022, multe femei au reușit să se lanseze în afaceri sau să-și extindă afacerea cu ajutorul grantului, a cărui valoare era aprobată de ODA în baza evaluării proiectelor.

Argumentarea constatării: În general, majoritatea antreprenoarelor au menționat în cadrul interviurilor că grantul a fost cel mai util element al Programului, deoarece cu ajutorul lui au procurat utilaj și servicii și au optimizat procesele de lucru. Din sondaj (figura 2) constatăm că beneficiarele Programului au apreciat importanța grantului la fel de mult ca instruirile și mentoratul. Participantele la interviu au relatat că domeniul de activitate al întreprinderii este important în determinarea sumei grantului de care are nevoie antreprenoarea: valoarea monetară a utilajului necesar pentru o întreprindere care activează în domeniul serviciilor de înfrumusețare, de exemplu, este mai mică decât prețul utilajului necesar în alte domenii, precum producerea.

Antreprenoarele începătoare au menționat în cadrul interviurilor că sunt satisfăcute de suma grantului de care au beneficiat. Antreprenoarele cu întreprinderi mai mari, aflate la o etapă mai avansată a afacerii, au subliniat că suma grantului nu a fost suficientă pentru a soluționa toate planurile de dezvoltare, însă le-a ajutat să realizeze aceste planuri mai devreme decât ar fi reușit fără grant.

Astfel, constatăm că finanțarea din Programul „Femei în afaceri” a fost o sursă importantă care a ajutat femeile să debuteze în afaceri și/sau să își extindă întreprinderea. Multe dintre ele nu ar fi reușit fără acest grant. Acest lucru are implicații de gen și este determinat de rolurile sociale atribuite femeilor și bărbaților, de povara îngrijirii familiei, care de obicei este pusă pe femeie, de prioritățile care decurg din rolurile de gen. De exemplu, respondentele au relatat în interviuri că pentru o femeie sunt prioritare investițiile în educația copiilor și cheltuielile pentru întreținerea familiei, iar investiția în afacere, care deseori reprezenta doar un vis, ocupa ultimul loc în prioritățile investiționale. Grantul a fost o oportunitate pentru a investi în propria afacere.

Dacă Programul nu ar fi existat, v-ați fi lansat /dezvoltat oricum afacerea?

„Nu atât de repede. Era să rămân cu visul. Cu certificatul, ambalajul. Cu 3 copii nu-mi permiteam să investesc în utilaj. Fără linia tehnologică, nu puteam vinde oficial. Acum avem nevoie de ambalaj eco și voi căuta alte surse. Acum mă pot gândi poate la un credit.”

Antreprenoare, Chișinău

„Au crescut prețurile la produsele de import, iar noi importăm detergentul și inventarul. Și prețul la combustibil / motorina cu care ne deplasăm a crescut (facem 4 drumuri până la client).”

Antreprenoare, companie de cleaning, Chișinău

„Depinde de domeniul de activitate – în anumite sectoare, echipamentul poate fi mai costisitor comparativ cu croitoria, de exemplu.”

Antreprenoare din zona rurală, Orhei

Analizând informațiile comunicate de respondente în cadrul evaluării și datele din sondaj, constatăm că valoarea grantului în programul următor necesită ajustări la contextul determinat de crizele care au afectat mediul de afaceri, precum pandemia, războiul, criza energetică și schimbările provocate de acestea.

Punctajul acumulat pentru criteriul Relevanță: 4/4 – Foarte reușit

Programul „Femei în afaceri” este foarte relevant în raport cu prioritățile naționale de dezvoltare ale Republicii Moldova. De asemenea, este aliniat cu o serie de strategii sectoriale din perioada implementării programului. Dar cel mai important, Programul este relevant în raport cu nevoile și prioritățile beneficiarelor. În plus, Programul contribuie la o serie de ODD-uri, în special la ODD-urile 1, 5 și 8⁹.

⁹ <https://statistica.gov.md/ro/obiectivele-de-dezvoltare-durabila-183.html>

4.2. EFICACITATE

Măsura în care programul „Femei în afaceri” a făcut progrese efective în sprijinirea întreprinderilor conduse de femei, pentru a le facilita accesul la formare, mentorat și sprijin financiar nerambursabil, ținând cont și de condițiile social-economice: pandemia, criza energetică și războiul din regiune.

Constatarea 5: Programul a făcut progrese efective în sprijinirea întreprinderilor fondate de femei pentru a avea acces la formare, mentorat și sprijin financiar nerambursabil.

Argumentarea constatării: În perioada de implementare 2016-2022, Programul a susținut femeile antreprenoare prin instruire, mentorat și granturi. Pentru perioada de pilotare (36 de luni), Programul și-a propus:

- Creșterea gradului de implicare a femeilor în viața socioeconomică;

- Dezvoltarea culturii și a competențelor antreprenoriale;
- Sporirea volumului de investiții în economia națională (cu cel puțin 3,9 mil. euro, sau 85,8 mil. lei);
- Crearea și/sau dezvoltarea afacerilor fondate de/și de femei (de la 260 până la 400 de afaceri);
- Reducerea fenomenului de emigrare în rândul femeilor și scăderea ratei șomajului, prin crearea noilor locuri de muncă și menținerea celor existente (creșterea numărului de locuri de muncă de la 800 până la 1.200);
- Diversificarea produselor economiei naționale;
- Stimularea exporturilor de bunuri și servicii;
- Stimularea preluării și aplicării bunelor practici în economie;
- Creșterea eficienței investițiilor în lansarea și dezvoltarea afacerilor de către femei.

Tabel 3: Indicatorii cantitativi privind eficacitatea Programului „Femei în afaceri”

Indicatori/an	Țintă Program-pilot 2017-2019	2017	2018	2019	2020	2021	2022	TOTAL 2017-2022
Număr de persoane instruite	de la 260 până la 400 3,9 mil. euro, sau 85,8 mil. lei	408			295	221	279	1203
Număr de ore de mentorat		3028	0	0	178	0	0	3206
Număr de proiecte aprobate, granturi mici		0	201	178	226	92	52	749
Număr de proiecte aprobate, granturi mari		0	0	0	11	3	0	13
Suma finanțării aprobate, granturi mici (mil. lei)		0	28.56	23.37	27.65	11.46	6.86	97.9
Suma finanțării aprobate, granturi mari (mil. lei)		0	0	0	9.9	6.6	0	16.5
Investiții în economie planificate (mil. lei)		0	47.74	33.04	54.74	10.72	26.08	172.32
Locuri de muncă planificate a fi create		de la 800 până la 1200	0	980	590	593	0	261

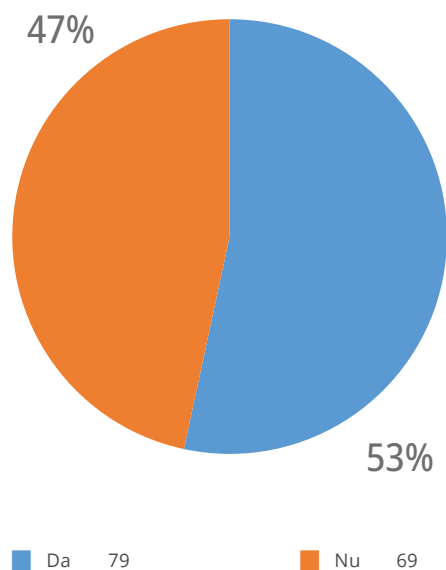
Analiza datelor relevă că, în perioada de pilotare, indicatorii propuși pentru realizare în primele 36 de luni nu au fost atinși. Cu toate acestea, observăm că, raportați la durata extinsă cu încă 36 de luni, unii indicatori cantitativi (pe perioada totală de 36 luni x 2 = indicatori-țintă x 2) au fost realizați. Astfel, au fost finanțate 762 de afaceri cu granturi mici și mari (indicatorul de 400 x 2 afaceri aproape realizat). Totuși, valoarea finanțării a fost mai mică decât valoarea indicatorului-țintă x 2.

Constatarea 6: Cursurile de instruire pentru antreprenoare au fost eficiente, dar nu în aceeași măsură pentru toate participantele.

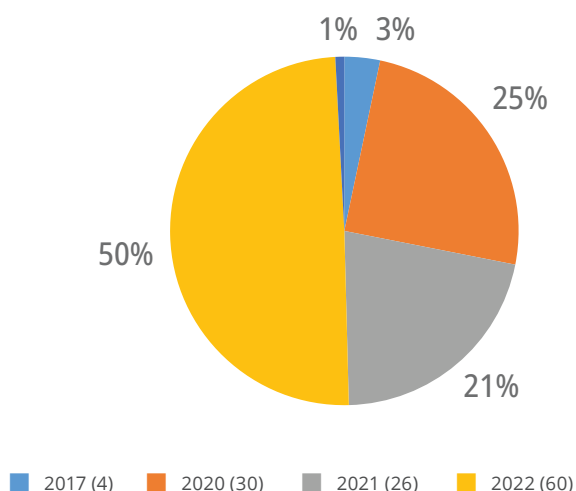
Argumentarea constatării: În perioada 2016-2022, în cadrul Programului au beneficiat de instruire 1.203 antreprenoare. Eficacitatea cursurilor a fost analizată prin intermediul sondajului (150 de participante), al discuțiilor de focus-grup și al interviurilor aprofundate. 53% dintre participantele la sondaj au menționat că au participat la cursuri de instruire în cadrul Programului. Cele mai multe respondente (50%) au participat la instruirii în anul 2022, o pătrime au participat în anul 2020, iar 21% – în anul 2021.

Figură 6: Participarea la cursuri de instruire în cadrul Programului

Ați participat la cursuri de instruire prin intermediul Programului „Femei în afaceri”?

Dacă ați participat la instruirile organizate în cadrul Programului, vă rugăm să indicați în ce an ați participat.

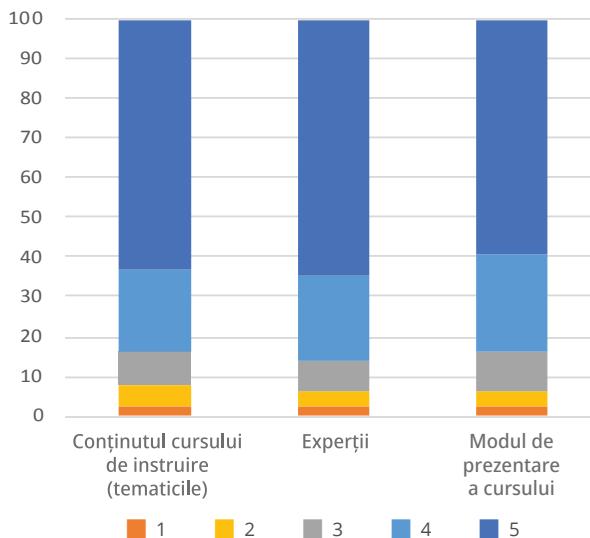
Sursa: Sondaj realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

Participantele la interviuri și discuții de focus-grup au menționat clar că instruirea desfășurată în cadrul Programului a fost utilă și le-a ajutat să-și transforme proiectele de afaceri într-un succes.

În evaluarea eficacității și calității cursurilor de instruire, analiza rezultatelor sondajului a arătat că 85% dintre respondente au acordat cel mai mare punctaj (4 și 5) formatorilor. 83% dintre respondente au apreciat cel mai înalt modul de prezentare a cursului, iar 82% au apreciat conținutul (tematicile cursului).

Figură 7: Evaluarea conținutului, experților și modului de prezentare a cursurilor de instruire

Pe o scară de la 1 la 5 (dacă este cazul dvs.), vă rugăm să evaluați în ce măsură instruirea au corespuns nevoilor afacerii dvs.?

Sursa: Sondaj realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

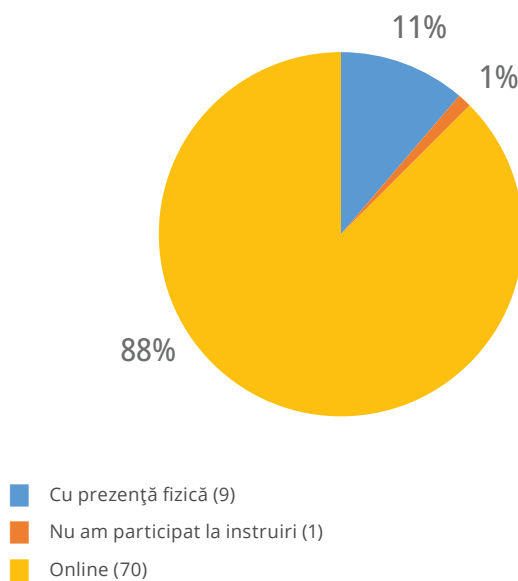
Analiza datelor sondajului a relevat că 88% dintre respondente au participat la cursuri online.

Antreprenoarele au relatat, în cadrul interviurilor și al discuțiilor de focus-grup, că participarea la cursuri online aduce economii de timp și de cheltuieli (legate de deplasare și cazare). Persoanele timide se bucură de mai multă intimitate, totuși rareori au îndrăzneala să deschidă microfonul pentru a adresa întrebări.

Cursurile online au și alte dezavantaje, care le scad eficiența și diminuează calitatea învățării. Nu toate participantele au internet stabil, se pot întâmpla întreruperi, pierderi de sunet etc. Totodată, în cadrul cursurilor online este mai dificil pentru traineri să își concentreze atenția asupra persoanelor care manifestă semne că nu înțeleg materialul, dar se intimidează să recunoască acest lucru. La interviuri, multe participante au menționat că nu îndrăzneau să precizeze anumite nelămuriri, pentru a nu părea că sunt singurele persoane care nu înțeleg.

Figură 8: Modul de organizare a cursurilor de instruire

Trainingul a fost organizat online sau cu participare fizică?

Sursa: Sondaj realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

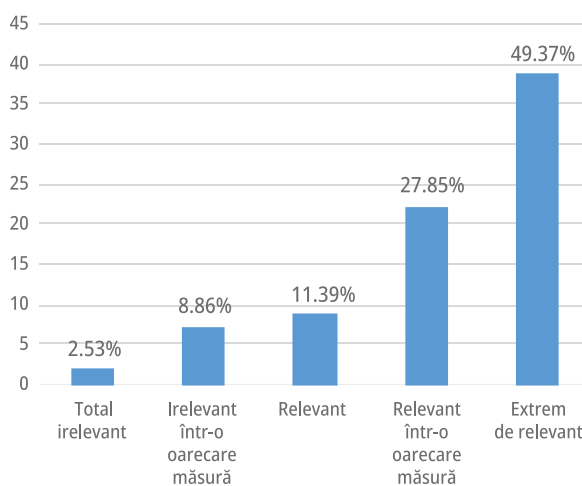
„La curs am învățat cum se inițiază o afacere. De acolo mi-am luat cea mai mare doză de entuziasm, mai ales că eram după concediul de maternitate. Văd cu fiecare zi că am realizări. Am făcut și cursurile despre contabilitate, din care n-am înțeles nimic. Era lume care știa despre ce este. Contabilitatea a mers pe lângă mine; mai bine mă concentrez pe altceva. Eu sunt filolog de profesie. Să fi avut studii în administrarea afacerii..., dar am masterat în design vestimentar. Oricum sunt determinată să fac și un masterat în administrarea afacerii.”

Interviu cu o beneficiară a unui grant de valoare mică, fondatoare a unei afaceri în producerea articolelor vestimentare

„Toate cursurile pe care le vedeam la ODIMM – mă înscriam – fisc, contabilitate, pentru SRL, contabilitate primară, instruire cum să deschid afacerea – pentru că eram la început de cale. Toate au fost foarte utile, a fost pas cu pas, legislație, înregistrarea companiei, ce faci dacă ajungi să închezi o afacere. Toate cursurile au fost online. Ne-au dat lucrări practice – business-plan, analiza SWOT.”

Interviu cu o beneficiară a unui grant de valoare mică

Figură 9 Evaluarea modului în care tematicile cursurilor de instruire corespund necesităților

Sursa: Sondaj realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

În urma triangulării informațiilor și a feedbackului din interviuri, evaluarea a constatat că sesiunile de instruire au fost percepute ca fiind eficiente de către antreprenoarele debutante și cele care nu aveau nici o pregătire anterioară în domeniul antreprenoriatului, contabilității sau în alte domenii asociate. În schimb antreprenoarele cu studii în domeniu sau cu experiență managerială / de

afaceri au avut așteptări mai mari; de exemplu, să existe conectarea cursurilor ODA cu programe internaționale sau asociații de afaceri, inclusiv din România.

În interviuri, antreprenoarele au sugerat că ODA ar putea avea rolul de platformă unde femeile se cunosc și urmează cursuri periodice, nu doar la începerea afacerii.

De asemenea, respondentele au argumentat necesitatea cursurilor de dezvoltare a abilităților soft, de exemplu: comunicare, comportament (ca element al vânzărilor) și limbaj neuro-lingvistic pentru afaceri, fiind un curs în care antreprenoarele învață cum să-și gestioneze vocea în timpul negocierilor de afaceri și alte elemente comportamentale.

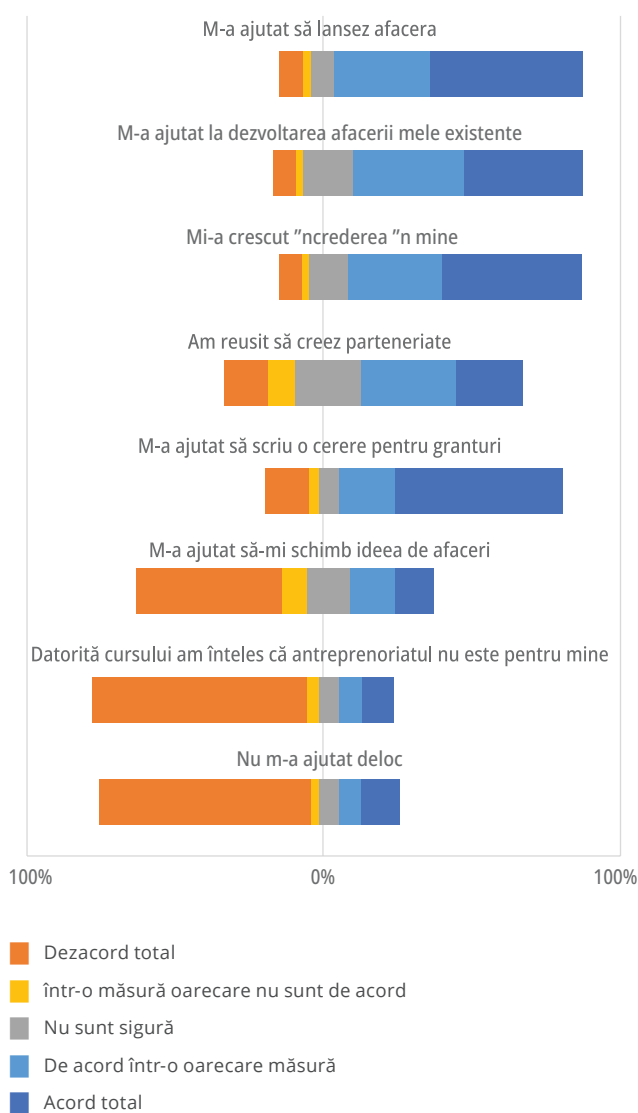
Analiza rezultatelor sondajului a arătat că eficacitatea cursurilor de instruire a fost multidimensională.

În majoritatea lor, respondentele (78%) au indicat că aceste cursuri au fost de ajutor în lansarea afacerii. De asemenea, un număr mare de respondente au menționat că respectivele cursuri le-au ajutat să își crească încrederea în forțele proprii (76%), să scrie o cerere de grant (76%), să dezvolte afacerile existente (74%), să creeze parteneriate (55%).

În același timp, pentru 20% dintre participante cursurile nu au fost de niciun ajutor, iar 11% au menționat că datorită cursurilor au înțeles că antreprenoriatul nu este pentru ele.

Figură 10: Evaluarea eficacității cursurilor de instruire

Sursa: Sondaj realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

Conform informațiilor obținute în cadrul interviurilor și discuțiilor de focus-grup, în conceperea și implementarea cursurilor de instruire în antreprenoriat, ODA trebuie să ia în considerare modul de prezentare, temele acoperite, intensitatea și frecvența sesiunilor de instruire. Este important ca instruirea antreprenorială să fie adaptată nevoilor diferitor profiluri ale femeilor, deoarece acestea tind să aibă motivații și intenții diferite, au un nivel diferit de studii, operează diferite tipuri de afaceri. Cursurile de instruire antreprenorială trebuie să faciliteze dobândirea abilităților antreprenoriale, cu accent pe abilități practice de management al afacerilor, cum ar fi planificarea afacerilor și gestionarea finanțelor, și abilități de bază în contabilitate, mai ales că unele

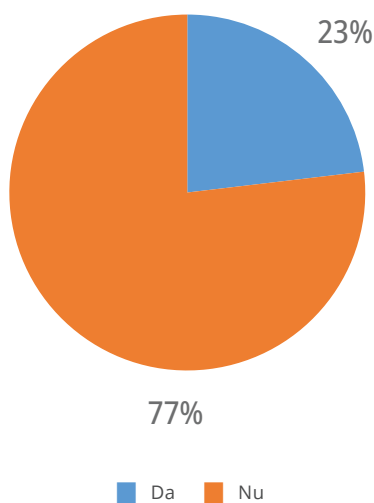
participante au declarat că orele de contabilitate au fost cele mai grele.

Constatarea 7: Mentoratul, ca și în cazul cursurilor de instruire, a avut un nivel diferit de eficacitate, în funcție de experiența mentorului, așteptările beneficiarelor și relația construită în acest parteneriat.

Argumentarea constatării: Conform informațiilor din baza de date ODA, în cadrul Programului „Femei în afaceri” a fost livrat un număr total de 3.206 de ore de mentorat (328 în 2017 și 178 în 2020). Mentorii selectați și instruiți de ODA au oferit suport în perioada de depunere a dosarelor pentru a definitiva ideea de afacere, a ghida în elaborarea planului de afaceri și a bugetului.

Figură 11: Analiza mentoratului

Ați beneficiat de mentorat (sustinere profesională individuală)?

Sursa: Sondaj realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

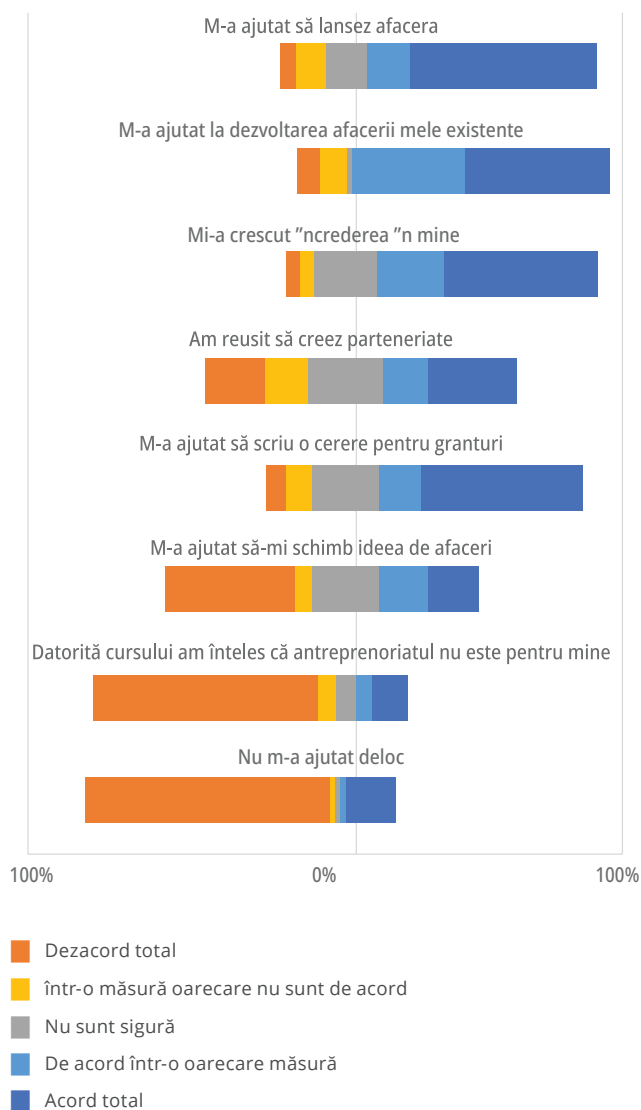
Mentorii au acordat consultanță pentru a asigura corelarea investițiilor cu obiectivele de dezvoltare a afacerii. Mentoratul a constituit, pentru multe femei, o sursă de susținere psihoemoțională și de creștere a încrederii în forțele proprii.

Analiza rezultatelor sondajului a arătat că, din cele 150 de participante la sondaj, doar 23% au beneficiat de mentorat. În cadrul interviurilor și al discuțiilor de focus-grup, multe respondente

au menționat că nu au beneficiat de mentorat, dar de fiecare dată când aveau neclarități, contactau reprezentanții ODA, care le explicau și le răspundeau la toate întrebările în legătură cu completarea chestionarului/dosarului pe care urmau să-l depună și corelarea investițiilor din grant cu obiectivele ideii lor de afacere.

87% dintre participantele la sondaj au afirmat că mentoratul le-a ajutat să lanseze afacerea, 92% au menționat că mentoratul le-a ajutat să dezvolte afacerea existentă; 96% au indicat că le-a crescut încrederea în sine și 96% au subliniat că mentoratul a fost util pentru a scrie cererea de grant.

Figură 12: Evaluarea utilității mentoratului

Sursa: Sondaj realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

Pentru femeile antreprenoare mentoratul reprezintă un sprijin eficient, dar, evident, acesta necesită multe resurse. Succesul mentoratului depinde de profesionalismul și dedicația mentorului, dar și de potrivirea personală cu antreprenoarele mentorate. Pentru viitor, atunci când se proiectează și se implementează programe de mentorat antreprenorial pentru femei, este important să fie selectați mentori care să înțeleagă provocările cu care se confruntă femeile antreprenoare. Mentoratul antreprenorial poate oferi suport nu doar în procesul de creare a afacerii, dar și la îmbunătățirea supraviețuirii afacerii și trasarea perspectivelor de creștere. Mentoratul reprezintă un sprijin intensiv, personalizat, care abordează nevoile individuale ale antreprenoarelor, precum și provocările specifice cu care se confruntă ele. Evaluarea a constatat că mentoratul poate promova învățarea, poate ajuta la dezvoltarea încrederii în sine, a motivației și a abilităților antreprenoriale. De asemenea, mentoratul este important pentru facilitarea accesului la resurse și la piețe, dar și pentru îmbunătățirea performanței afacerii. Interviuurile cu mentorii și antreprenoarele au arătat că unele relații de mentorat au continuat și după finalizarea Programului. De asemenea, evaluarea a identificat că această componentă a contribuit la dezvoltarea sectorului de consultanță în afaceri, prin formarea/instruirea mentorilor la începutul programului de mentorat.

Dacă Programul nu ar fi existat, v-ați fi lansat/dezvoltat afacerea? În ce măsură acest Program a determinat decizia dvs. de a deschide/dezvol-ta afacerea?

„Poate da, dar foarte încet. Programul mi-a ușurat implementarea intenției. Am procurat 2 mașini și acum putem coase scurte, face overlock. Toate sunt noi. Acum avem fier de călcat cu aburi.”

„Dorința am avut demult. Însă, în familie întotdeauna sunt găuri mai importante.”

„Nu. Atâția bani nici nu aveam, ca mamă cu 2 copii în concediu de maternitate. Acum covrigăria îmi aduce profit și eu la început nici nu realizam că o covrigărie poate deveni viitorul meu profitabil.”

„Poate luam un credit, dar ar fi fost foarte greu. Mi-am început școala cu niște scaune. Înainte de grant aveam 20 de copii, iar acum am 120 care vin regulat de 2 ori pe săptămână... și 2 limbi deja – engleza și germana. Sunt foarte recunoscătoare.”

„Până atunci (până la grant – n.n.) lucram doar eu. Acum, cu mai multe mașini de cusut, am reușit să angajăm 3 persoane.”

„Oricum, eram foarte determinată. Eu mai căutam 7.000 de euro și mergeam oricum oriunde să-i caut. Luam un credit, un împrumut, dar îmi era mai greu. Grantul a fost foarte de ajutor.”

„Grantul este valoros, nu aș fi putut să mă dezvolt fără el.”

Feedback din interviurile cu beneficiarele Programului

Constatarea 8: Pentru dezvoltarea antreprenoriatului feminin, grantul este o formă mai mult decât relevantă. Având acces redus la alte forme de finanțare, grantul este o modalitate prin care femeile se pot lansa în afaceri și, mai apoi, pot deveni acceptabile pentru bancă (bancabile).

Argumentarea constatării. Grantul este o formă de susținere potrivită pentru antreprenoriatul feminin. Pe lângă sprijin în lansarea afacerii pentru multe femei care nu reușeau din cauza lipsei surselor de finanțare, grantul este modalitatea prin care întreprinderile femeilor au putut să achiziționeze utilaj, să obțină lichidități și rulaj, să înregistreze profituri.

Pentru ca o întreprindere să fie acceptabilă pentru bancă (client/afacere bancabilă), aceasta trebuie să demonstreze că are suficiente profituri, active și lichidități pentru a se califica și pentru a acoperi un împrumut comercial.

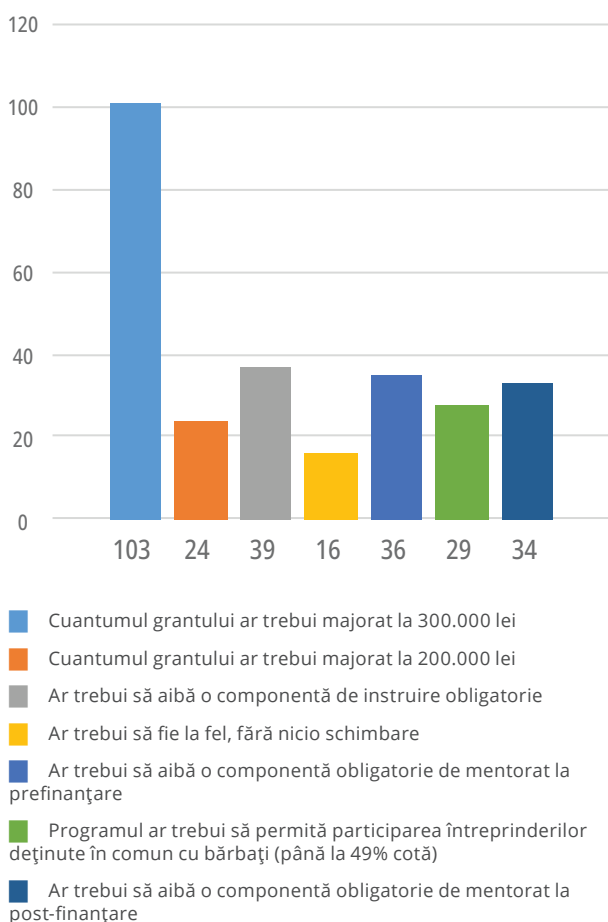
Din feedbackul femeilor antreprenoare în cadrul interviurilor de evaluare, constatăm că grantul a fost elementul definitoriu și indispensabil pentru lansarea în afaceri. Pentru o parte dintre ele grantul a reprezentat debutul, iar pentru altă parte grantul a fost o sursă pentru a propulsa

afacerea la un nivel mult mai înalt, datorită utilajului nou/avansat și accesului la servicii pentru dezvoltarea afacerii. De asemenea, grantul a permis unor antreprenoare să acceseze piețe de desfacere noi (chiar dacă penetrarea unor piețe noi și exportul au fost grav afectate de pandemie, iar apoi de război).

Multe dintre întreprinderile femeilor care au beneficiat de granturi pentru afaceri sunt mai atractive acum pentru instituțiile bancare.

Figură 13: Interesul pentru finanțare și așteptările antreprenorilor de la noul Program

Care sunt recomandările dvs. pentru următorul Program FIA? (marcați tot ce se aplică)

Sursa: Sondaj realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

Observăm, din rezultatele sondajului, că antreprenoarele au nevoie în continuare de surse de finanțare, ceea ce este de înțeles, în special în contextul noilor realități social-economice și ținând cont de modul în care pandemia Covid-19, războiul și criza energetică au afectat mediul

de afaceri. Antreprenoarele contează pe surse de finanțare din grant, iar suma pe care se simt capabile să o gestioneze este în creștere comparativ cu valoarea grantului din Programul „Femei în afaceri”.

Constatarea 9: Pandemia, războiul din Ucraina, criza energetică au afectat serios contextul și mediul de afaceri, iar Programul „Femei în afaceri” a avut rezultate mai puțin palpabile în susținerea antreprenorilor în vederea penetrării de piețe noi.

Argumentarea constatării: În interviuri și focus-grupuri, respondentele au relatat că sunt foarte recunoscătoare suportului prin grant, însă pandemia Covid-19, criza energetică și războiul din Ucraina au avut un impact serios asupra mediului de afaceri, cauzând creșterea prețurilor la materiile prime, majorarea costurilor de producție, pierderea unor furnizori etc. Pentru a face față crizei energetice, antreprenoarele caută soluții de eficiență energetică și contează pe proiecte care le-ar permite să utilizeze resurse alternative de energie.

„Toate m-au afectat. Foarte multe materiale de construcție veneau prin Ucraina și din Rusia. Este foarte complicat.”

Antreprenoare, domeniul construcțiilor

„Nu se mai solicită Cartea verde cu care se duceau la munte în Ucraina, la Bukovel.”

Antreprenoare, stație de deservire tehnică a automobilelor

„Moldova nu este o țară sigură cu război la hotar, noi ne bazăm pe turiști externi. Ne bazăm pe turiști atrași prin România, iar războiul ne afectează din punctul de vedere al securității. În această perioadă am găzduit refugiați și am avut doar cheltuieli neprevăzute.”

Antreprenoare, turism rural

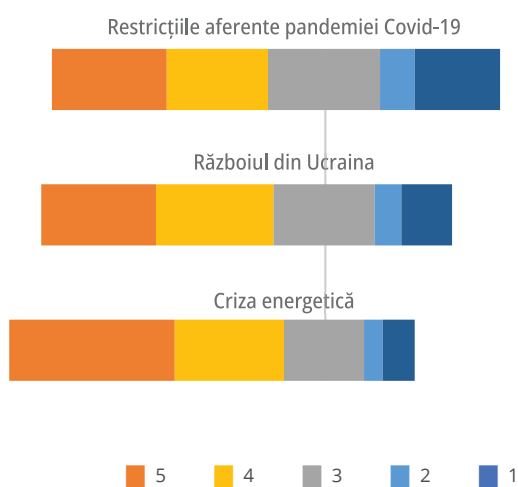
„Părinții totuși investesc în copii. Mai mult ne încălzim cu aer condiționat. Noi avem condițiile necesare ca să ne autoîntreținem.”

Antreprenoare, școală de limbi străine

Unele antreprenoare din domeniul medicinei, al farmaceuticii și al confecțiilor au menționat că, în cazul lor, criza pandemică nu le-a afectat afacerea, iar vânzările au fost cele mai mari, chiar dacă la începutul pandemiei au lucrat în scop caritabil.

Figură 14: Modul în care afacerile beneficiarelor Programului „Femei în afaceri” au fost afectate de pandemia Covid-19, războiul din Ucraina și criza energetică

În ce măsură afacerea dvs. a fost afectată de evenimentele din ultimii trei ani (1: afectată într-o măsură scăzută; 5: extrem de afectată):

Sursa: Sondaj realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

Peste jumătate dintre respondentele sondajului au indicat că cel mai mult le-a afectat afacerile criza energetică (41% au fost extrem de afectate și 27% au fost afectate într-o oarecare măsură). În același sondaj, 56% dintre antreprenoare au afirmat că afacerea le-a fost prejudiciată de efectele războiului din Ucraina, iar 48% au menționat că afacerea lor a avut de suferit ca urmare a pandemiei Covid-19. În cadrul interviurilor antreprenoarele au menționat că, din cauza scumpirii carburanților, au crescut prețurile la materiile prime, din cauza scumpirii energiei electrice, au crescut cheltuielile de întreținere, iar acest lucru le face să caute modalități de economisire sau surse alternative de energie. Crizele din perioada implementării Programului au reprezentat impedimente serioase în extinderea afacerilor, inițierea exporturilor și pătrunderea pe

piețe noi. În special războiul declanșat de Rusia în Ucraina a afectat căile de export, dar și cele de import. Cu toate acestea, există antreprenoare care au realizat progrese datorită suportului financiar și, la momentul prezentei evaluări, erau în proces de accesare a unor piețe noi. În 2021, cu susținerea financiară a UN Women, ODA a oferit granturi adiționale prin Programul „Femei în afaceri”, acoperind 10% din contribuția proprie a femeilor aplicante la Program. Scopul a fost susținerea femeilor în perioada pandemică.

„Acum vom face primul export în România. Am înlocuit importurile (Polonia, Italia) și producem aici pe loc; niciodată nu au existat așa produse în Moldova. Ca efect economic, succesul companiei noastre este important.”

Antreprenoare, producerea tălpicilor ortopedici

Punctajul acumulat pentru criteriul Eficacitate: 3/4 – Reușit

Deși nu toate rezultatele au fost atinse pe deplin, Programul a permis progrese efective în sprijinirea întreprinderilor fondate de femei pentru a avea acces la formare, mentorat și sprijin financiar nerambursabil. Eficacitatea Programului a fost afectată totuși de contextul operațional, de pandemia Covid-19, de criza energetică și de războiul din Ucraina.

4.3. EFICIENȚĂ

Măsura în care intervenția efectuată are rezultate din perspectivă economică și în timp util. Descrierea și evaluarea rezultatelor obținute, comparativ cu cele așteptate.

Constatarea 10: Eficiența în implementarea Programului „Femei în afaceri”, în debutul acestuia, a fost zădărnicită de disfuncționalitatea tehnică la nivel de proiect.

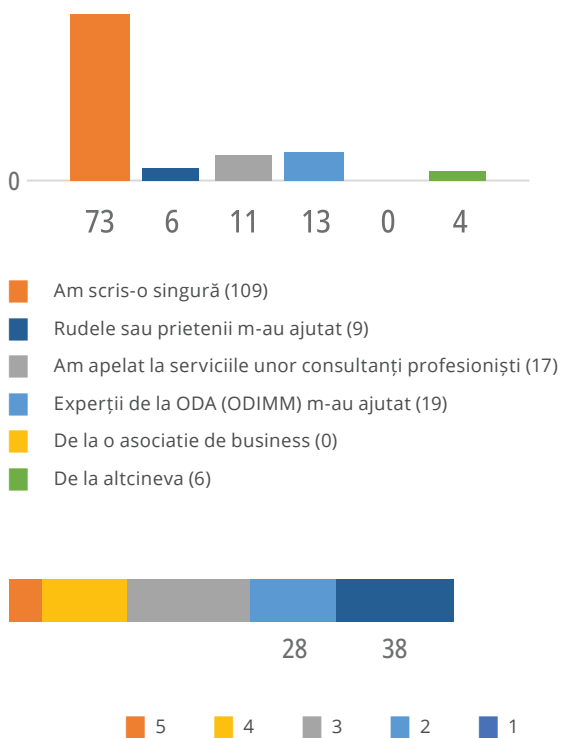
Argumentarea constatării: Este greu de afirmat că implementarea Programului a fost absolut eficientă, în special în debutul acestuia. Participantele la interviuri și discuțiile de focus-grup au indicat asupra dificultăților de ordin tehnic cu care s-au

confruntat. Sistemul software (pentru aplicarea online) nu permitea luarea unei pauze în procesul de completare a formularului de aplicare. Conform celor menționate de beneficiarele Programului, odată ce cepeau să completeze formularul, trebuiau să finalizeze fără a lua pauze; în caz contrar informațiile introduse nu se salvau și erau nevoite să o ia de la capăt. Totodată, multe antreprenoare au invocat faptul că li s-a cerut prezentarea documentelor confirmative cu valabilitate restrânsă și au existat probleme cu recunoașterea semnăturilor electronice (la începutul implementării Programului).

Cât privește pregătirea dosarului, participantele au menționat că nu a fost complicat, formularul a fost clar. Dacă apăreau neclarități, angajații ODA ofereau explicațiile necesare. Conform datelor din sondaj, 73% dintre respondente au declarat că au scris și au depus cererea de grant singure.

Figură 15: Analiza ușurinței de depunere a dosarului

Cât de complicat a fost să depuneți dosarul pentru grant?

Sursa: Sondaj realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

În același timp, antreprenoarele au precizat că multe disfuncționalități au fost înlăturate pe parcursul implementării Programului. În viitorul Program sunt necesare îmbunătățiri atât la nivel tehnic, cât și de procedură.

Constatarea 11: Implementarea proiectelor de investiții a debutat cu întârzieri și cu neclarități apărute la oferirea grantului.

Procesul de investiții din sursele de grant a întâmpinat multe provocări și dificultăți. Cea mai mare provocare cu care s-au confruntat beneficiarele ține de termenul mare de la depunerea proiectului de investiție la ODA până la semnarea contractului de grant.

Argumentarea constatării: Participantele Programului au relatat că durata de la depunerea dosarului până la anunțarea proiectelor selectate a fost foarte mare (pe alocuri ajungea la 6 luni), iar acest lucru a avut consecințe nefaste asupra afacerii: pierderea altor oportunități de finanțare din alte programe, incertitudine și schimbarea contextului, inclusiv modificări ale prețurilor la echipamentul inclus în proiectul de grant, schimbarea furnizorilor și a condițiilor de livrare etc.

„Este un termen destul de mare de la depunerea proiectului până la transferul grantului. Multe bunuri sau servicii deja nu mai sunt necesare..., trebuie de procurat altceva, făcând acești bani nu tocmai eficienți”.

„Nu ni s-a explicat de la bun început că nu sunt eligibile cheltuielile de transport, taxele vamale și TVA. Dacă aș fi deținut această informație de la început, până la completarea tabelor etc., aș fi cumpărat mai mult echipament.”

Feedback din interviurile cu participantele la Program

De asemenea, antreprenoarele au menționat că și-ar fi dorit ca achiziționarea serviciilor de dezvoltare a afacerii să fi avut ajustări inovatoare. În primul rând, lista serviciilor de dezvoltare a afacerii nu întotdeauna era clară pentru antreprenoare.

La fel, suma de 55.000 lei, care constituie finanțare nerambursabilă pentru achiziționarea serviciilor de dezvoltare a afacerii, ar fi trebuit să țină

cont de genul de activitate a întreprinderii. Suma investită în procurarea de astfel de servicii ar trebui corelată cu capacitatea economico-financiară a afacerii. Mai mult decât atât, specificul și domeniul de activitate determină costul monetar al serviciilor necesare. Unele întreprinderi aveau nevoie de servicii specifice, al căror cost depășea suma oferită, alte antreprenoare au menționat că anumite servicii, precum auditul, nu erau eligibile, iar altă categorie nu au avut nevoie de toată suma.

„Din cauza războiului, nu a venit utilajul pe care l-am procurat. Utilajul ajungea în port la Odessa, dar s-a dus în port la Constanta, unde a stat vreo 4 luni. Proiectul a fost început în 2019 și a fost finalizat când deja s-a modificat denumirea organizației în ODA.”

„Nu am avut întârzieri de la ODA. Noi întârziem când au fost blocate corăbiile din China și am scris explicații. Costul transportului a crescut de 2 ori pentru echipamentul adus din China.”

„În cazul meu, nu a fost întârziere între aprobare și implementare. În schimb până afli dacă ai fost selectat, ratezi oportunitățile de afaceri din alte perspective și alte investiții.”

Feedback din interviurile cu participantele la Program

De asemenea, multe antreprenoare au menționat să serviciile de dezvoltare a afacerilor sunt necesare pe întreg ciclul dezvoltării întreprinderii și diferă de la o etapă la alta.

Constatarea 12: Programul „Femei în afaceri” a susținut întreprinderi deținute și conduse de femei din zone rurale, urbane (non-Chișinău) și urban Chișinău în proporții aproximativ egale.

Argumentarea constatării: În conformitate cu informațiile din baza de date ODA, în cele 36 de luni de pilotare (2017-2019), Programul a oferit suport pentru crearea și dezvoltarea a 379 de afaceri, a creat sau a menținut 1.570 de locuri de muncă și a realizat investiții în economia țării de 51,93 mil. lei. Programul a fost extins, oferind în total, în perioada 2017-2022, investiții de 112,4 mil. lei, prin acordarea a 749 de granturi mici și

14 granturi mari. Totodată, 1.203 femei au fost instruite și 3.206 femei au beneficiat de mentorat.

Conform sondajului online și interviurilor, un număr mare de antreprenoare care au beneficiat de Programul „Femei în afaceri” au întreprinderi active.

Figură 16: Întreprinderile active conform răspunsurilor la sondaj

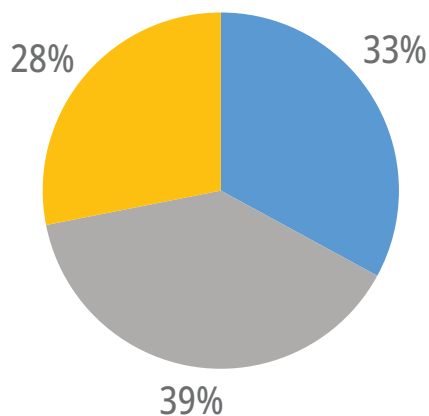
Sursa: Sondaj realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

Mentorii au relatat că beneficiarele Programului își dezvoltă în continuare afacerile, în pofida faptului că nu mai beneficiază de mentorat sau ghidare, în special în domeniul creșterii afacerilor. Beneficiarele au menționat și că au nevoie stringentă de mentorat/consiliere în business la diferite etape de dezvoltare a afacerii, sugerând să fie introdusă posibilitatea de accesare a mentoratului postfinanțare.

De asemenea, prezenta evaluare a constatat că Programul a susținut întreprinderi înregistrate pe numele femeilor și conduse de femei din zone rurale, urbane (non-Chișinău) și urban Chișinău în proporții aproximativ egale. Această constatare se bazează pe analiza informațiilor din baza de date ODA și a răspunsurilor la sondajul online. Baza de date ODA conține lista completă a beneficiarelor Programului, din care observăm că numărul antreprenoarelor din zona urbană non-Chișinău este de 39%, cu 6 puncte procentuale mai mare decât numărul antreprenoarelor din zona rurală, dar cu 11 puncte procentuale mai mare decât numărul antreprenoarelor din Chișinău.

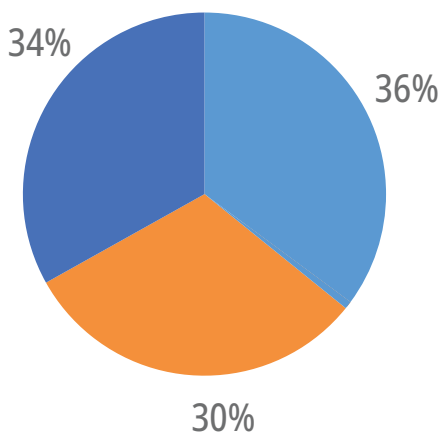
Figură 17: Locația/sediul afacerii beneficiarelor Programului

Afaceri monitorizate după localizarea activității.
Analiza bazei de date ODA

■ Rural ■ Urban (non-Chisinau) ■ or. Chisinau

Sediul companiei raportat în sondajul realizat în ianuarie 2023

■ Rural (54)
■ Urban - alte orașe decât Chișinău (46)
■ Urban - Chișinău (51)

Sursa: Sondajul realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări și analiza bazei de date ODA

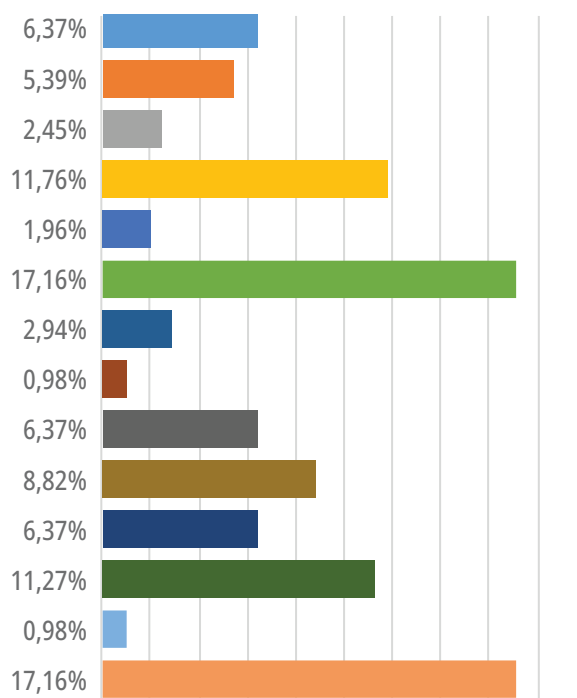
Participantele la interviuri au menționat că mediul rural ar trebui să se bucure de o atenție mai mare, deoarece lipsa locurilor de muncă și a programelor de suport al investițiilor în afaceri, nivelul de trai, lipsa accesului la finanțare, lipsa forței de muncă instruită sunt principalele motive ale migrației din sate.

Avantajarea antreprenoarelor din zonele rurale ar însemna „un mesaj transmis în acest mod femeilor să rămână acasă, să investească în zona rurală, să fie lângă copii”.

Din perspectiva domeniilor economice sprijinite, analiza rezultatelor sondajului realizat pentru prezenta evaluare a reliefat că cele mai multe participante la sondaj sunt din sectorul de artă, divertisment și recreere (17%), diverse servicii (17%), activități în domeniul agricol (11,76%), informații și comunicare (11%), industria prelucrătoare (8,8%), industria ușoară/textilă (6,37%), HORECA (6,37%), sănătate și asistență socială (6,37%).

Figură 18: Sectoarele economice în care activează antreprenoarele susținute de Programul „Femei în afaceri”

În ce sector al economiei își desfășoară activitatea afacerea dvs.?

■ Activități de sănătate și asistență socială (13)
■ Activități profesionale, științifice și tehnice (11)
■ Activități și servicii administrative și de suport (5)
■ Agricultură, silvicultură și pescuit (24)
■ Agroturism; hoteluri (4)
■ Artă, divertisment și recreere (35)
■ Construcție (6)
■ Educație (2)
■ HORECA (13)
■ Industria prelucrătoare (18)
■ Industria ușoară/textile (13)
■ Informație și comunicare (23)
■ Logistică și depozitare (2)
■ Alte activități și servicii (35)

Sursa: Sondajul realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

Astfel, concluzionăm că Programul a susținut în mod proporționat antreprenoarele din zonele rurale, urban Chișinău și urban non-Chișinău. Zonele rurale necesită în continuare o atenție sporită, pentru reducerea migrației de muncă și crearea condițiilor care ar încuraja femeile să deschidă activități aducătoare de venit. Impactul social și economic va fi mai mare odată cu asigurarea unor oportunități echitabile de a câștiga finanțare, cu prioritizarea investițiilor în zona rurală și cu realizarea unor investiții în domenii importante de dezvoltare pentru asigurarea egalității de gen, precum educația și servicii de îngrijire, STEM etc.

Constatarea 13: Programul „Femei în afaceri” are nevoie de un sistem intern de management al datelor, care să genereze informații statistice corecte, necesare pentru luarea deciziilor informate pe parcursul implementării și la final de proiect.

Argumentarea constatării: Programul „Femei în afaceri” și-a propus atingerea unor rezultate prin indicatori măsurabili. Indicatorii generali sunt:

- Resurse financiare de 1,95 mil. euro (42,9 mil. lei) acordate prin suport direct femeilor de afaceri
- Suport direct acordat pentru:
 - etapa I – 300 de afaceri inițiate
 - etapa a II-a – 100 de afaceri nou-create
 - etapa a III-a – 10 afaceri în dezvoltare
- Cel puțin 90% dintre beneficiari vor crește cifra de afaceri
- Cel puțin 70% dintre afacerile beneficiare vor mări numărul de angajați
- Cel puțin 30% dintre beneficiari vor accesa și alte programe de suport
- Cel puțin 10% dintre beneficiari vor exporta
- Cel puțin 25% dintre beneficiari vor aplica inovații (produs, proces, organizațional, design)

Etapa I – inițierea afacerii:

- 300 de femei asistate în procesul de inițiere/lansare a afacerilor prin instruire și consultanță asociată

- Cel puțin 150 de femei care și-au înregistrat afacerea în primele 6 luni după participare la instruire
- Cel puțin 300 de locuri de muncă create

Etapa a II-a – afaceri nou-create:

- 3 apeluri de propuneri de proiecte pentru acordarea granturilor mici organizate
- Cel puțin 100 de afaceri create și gestionate de femei finanțate cu granturi mici și suport consultativ acordat
- Cel puțin 400 de locuri de muncă create și menținute

Etapa a III-a – dezvoltarea afacerii:

- 1 apel de propuneri de proiecte pentru acordarea granturilor mari organizat
- Cel puțin 10 afaceri create și/sau gestionate de femei finanțate cu investiții de capital pentru dezvoltare, inovare și internaționalizare
- Cel puțin 100 de locuri de muncă create și menținute

În baza informațiilor oferite de ODA, echipa de evaluare și-a propus aprecierea gradului de realizare a indicatorilor. Cu regret, lipsa datelor colectate conform indicatorilor elaborați nu permite analiza riguroasă a atingerii acestora. Astfel, în tabelul de mai jos sunt analizate informațiile disponibile, pe baza cărora se observă că unii indicatori au fost depășiți (resursele debursate, numărul de femei instruite, numărul de afaceri susținute prin granturi mici), iar alții nu au fost atinși. În general, în procesarea/gestionarea datelor au fost observate erori de calcul.

Tabel 4: Analiza gradului de realizare a indicatorilor la nivel de Program

Indicator	Țintă pentru 36 de luni	Realizat în 36 de luni	Gradul de realizare în 36 de luni	Realizat în 72 de luni	Gradul de realizare în 72 de luni
Resurse financiare acordate prin suport direct femeilor din mediul de afaceri (mil. lei)	42,9	51,93	121%	114,4	133%
Suport direct acordat pentru:					
Etapa I: afaceri inițiate	300		0%		0%
Etapa a II-a: afaceri nou-create	100	indisponibil		indisponibil	
Etapa a III-a: afaceri în dezvoltare	10	0	0%	14	70%
Cel puțin % dintre beneficiari vor crește cifra de afaceri	90%	indisponibil		indisponibil	
Cel puțin % dintre afacerile beneficiare vor mări numărul de angajați	70%	indisponibil		indisponibil	
Cel puțin % dintre beneficiari vor accesa și alte programe de suport	30%	indisponibil		indisponibil	
Cel puțin % dintre beneficiari vor exporta	10%	indisponibil		indisponibil	
Cel puțin % dintre beneficiari vor aplica inovații (produs, proces, organizațional, design)	25%	indisponibil		indisponibil	
Etapa I - inițierea afacerii:					
Număr de femei asistate în procesul de inițiere/lansare a afacerilor prin instruire și consultanță asociată	300	408	136%	1203	201%
Cel puțin număr de femei care și-au înregistrat afacerea în primele 6 luni după participare la instruire	150	indisponibil		indisponibil	
Cel puțin număr de locuri de muncă create	300	indisponibil		indisponibil	
Etapa a II-a - afaceri nou-create:					
Număr de apeluri de propuneri de proiecte pentru acordarea granturilor mici organizate	3		0%		0%
Cel puțin număr de afaceri create și gestionate de femei finanțate cu granturi mici și suport consultativ acordat	100	379	379%	749	375%
Cel puțin număr de locuri de muncă create și menținute	400	1570	393%	2424	303%

Etapa a III-a – dezvoltarea afacerii:					
Număr de apeluri de propuneri de proiecte pentru acordarea granturilor mari organizat	1		0%	1	50%
Cel puțin număr de afaceri create și/sau gestionate de femei finanțate cu investiții de capital pentru dezvoltare, inovare și internaționalizare	10	0	0%	13	65%
Cel puțin număr de locuri de muncă create și menținute	100	indisponibil		indisponibil	

Astfel, evaluarea a constatat că datele de care dispune ODA sunt brute și nu oferă posibilitatea de a efectua analize riguroase pentru generarea unor rapoarte statistice și analitice și urmărirea în timp real a modului în care se dezvoltă afacerea finanțată de ODA. Sistemul de date existent necesită o organizare mai bună pentru a oferi informații actuale și precise.

Existența unui sistem intern de management al informațiilor, construit pe baza unor indicatori și nevoi de management al datelor, ar putea oferi posibilitatea de a urmări indicatorii specifici ai proiectului. Exemplele pot include: (i) numărul de femei care au lansat o afacere și continuă să fie active; (ii) numărul de femei care dezvoltă o afacere, cu următorii subindicatori:

- creșterea veniturilor afacerii, dezvoltare de produse sau servicii noi, extinderea geografică la nivel național;
- numărul întreprinderilor care au îmbunătățit exporturile / au penetrat piețe noi;
- numărul întreprinderilor care au implementat tehnologii noi și inovații;
- creșterea cifrei de afaceri și/sau a numărului de angajați pe parcursul unui an / pe parcursul implementării proiectului;
- numărul întreprinderilor care au reușit să se lanseze pe noi piețe de desfacere / export;
- numărul locurilor de muncă create datorită investițiilor din grant etc.

Un astfel de sistem intern de management al datelor ar putea fi conectat cu sistemele altor entități publice, precum Serviciul Fiscal de Stat (SFS), BNS etc., în scopul schimbului de date între acestea, pentru analiza informațiilor în procesul de implementare a Programului și ca suport în

luarea deciziilor. Datele trebuie să permită și analiza gradului de realizare a indicatorilor la nivel de program.

Punctajul acumulat pentru criteriul Eficiență: 2/4 – Moderat reușit

Implementarea Programului „Femei în afaceri” a fost gestionată de o echipă profesionistă, dedicată, atentă la nevoile beneficiarelor. Programul a livrat constant la un nivel satisfăcător, au fost operate ajustări pentru a răspunde unor disfuncționalități de ordin tehnic și operațional identificate în procesul implementării. Strategiile și abordările adoptate s-au dovedit a fi eficiente, în special prin crearea unui model național integrat de suport pentru dezvoltarea antreprenoriatului feminin, care vizează diferite etape de dezvoltare a businessului: de la planificarea afacerii (inițiere) la întreprinderi nou-create și până la afaceri în creștere.

Cu toate acestea, managementul datelor, sistemul de monitorizare și evaluare a progresului atins de beneficiare, precum și sistemul de monitorizare și evaluare la nivel de program are lacune serioase și necesită îmbunătățiri semnificative în următorul program.

4.4. COERENȚĂ ȘI COORDONARE

Compatibilitatea cu alte intervenții în vigoare la nivelul Guvernului sau ODA.

Constatarea 14: În procesul de selectare a beneficiarelor, coordonarea și analiza compatibilității proiectului de grant cu alte intervenții, programe și instituții au fost satisfăcătoare.

Argumentarea constatării: Conform celor relatate de participanții la evaluare (prestatori de servicii, angajați ai ODA și UIP, mentori/reprezentanți ai asociațiilor de afaceri, Camera de Comerț și Industrie), în procesul implementării Programului, inclusiv al selectării beneficiarelor, a existat o coordonare cu alte instituții relevante ale statului, precum Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură (AIPA). Beneficiarele erau informate despre oportunitățile și condițiile de subvenționare a proiectelor investiționale în agricultură, în cazul în care aveau proiecte mai potrivite pentru depunere la AIPA.

La fel, beneficiarele erau informate că ODA gestionează și alte programe, la care ar putea aplica pentru dezvoltarea afacerii în etapele ulterioare.

„Noi coordonăm la nivel de instituție cu alți donatori. Agricultura nu era domeniu eligibil și verificăm cu AIPA cum poate fi susținută antreprenoria. Sau întrebam cum a fost această beneficiară în alte programe; noi aveam posibilitatea să cunoaștem circulația beneficiarilor în cadrul ODA. Beneficiarele au posibilitatea să meargă în programe mult mai mari, să acumuleze puncte de credit mult mai mari pentru a deveni un client atractiv pentru instituțiile bancare.”

Feedback din interviul cu un mentor și reprezentant al unei asociații de susținere a întreprinderilor

Constatarea 15: Pentru analiza aprofundată a întreprinderilor solicitante de grant este nevoie de examinarea și coordonarea surselor de finanțare, pentru determinarea viabilității și competitivității întreprinderii.

Argumentarea constatării: Programele gestionate de ODA sunt foarte necesare pentru susținerea antreprenorilor, mai ales în contextul în care aceștia cu greu fac față consecințelor pandemiei, războiului din Ucraina și crizei energetice.

În același timp, este important ca ODA să coordoneze finanțarea beneficiarilor cu alte instituții și agenții și să analizeze atent viabilitatea afacerii care solicită granturi din surse multiple, pentru

a evita riscul ca afacerea să devină dependentă și viabilă exclusiv datorită granturilor. Această constatare reprezintă o lecție relevantă și pentru alte agenții care susțin antreprenoriatul, pentru a evita situațiile în care mai multe entități, dorind să demonstreze succesul programului lor, finanțează prin grant aceleași întreprinderi, fără a lua în considerare că acestea sunt dependente de granturi.

4.5. IMPACT

Măsura în care Programul „Femei în afaceri” a generat efecte semnificative (pozitive sau negative, intenționate sau neintenționate, la nivel superior)

Constatarea 16: Programul „Femei în afaceri” reprezintă un model axiomatic de susținere a femeilor în lansarea unei afaceri noi sau în dezvoltarea afacerii existente.

Argumentarea constatării: În baza relatărilor participanților la interviuri, evaluarea a conchis că Programul „Femei în afaceri” reprezintă un model axiomatic de susținere a femeilor în procesul de lansare a unei afaceri noi sau de dezvoltare a afacerii existente. Este primul și unicul program de acest gen în Republica Moldova, destinat exclusiv femeilor. Programul reprezintă o formă de susținere care poate să reducă discrepanțele de gen în domeniul antreprenoriatului, este o soluție pentru femeile care doresc să deschidă o afacere, un program care contribuie la eliminarea barierelor de ordin financiar pentru femeile care nu au acces la finanțare, indiferent de motive. Programul a generat impacturi sociale și economice pozitive pentru beneficiare, dar și pentru întreaga societate. Beneficiile socioeconomice nu au fost unicul motiv pentru care femeile au dorit să participe la Program. Majoritatea femeilor intervievate au declarat că și-au atins în diferite moduri obiectivele personale pe care le aveau atunci când s-au alăturat Programului: multe și-au crescut veniturile, au obținut venituri sustenabile, și-au îndeplinit visul de a înființa propria afacere, au devenit independente.

Cum vedeți dvs. impactul Programului?

„Mi-a dat încredere. Am angajat și al doilea om.”

„Acest Program este extrem de important pentru mine, pentru că femeilor le este mai greu. Primul copil avea 6 luni când am deschis afacerea. Cu al doilea m-am dus la cezariană. Este complicat cu împrumuturile, nu ai de unde să ai o accelerare. Noi câștigăm din business ca să pot investi în utilaj.”

„Noi efectiv supraviețuim ca să putem plăti salariile, iar despre softuri, echipamente – nici nu putea fi vorba. Acum lucrurile s-au schimbat.”

„Apar afaceri noi, se întâmplă lucruri care păreau ireale. Iar aceasta are impact și asupra societății. Se mai implică și cei din familie - copiii, soțul. Ai o ocazie și nu poți să o ratezi.”

„Am mai mulți clienți, mulți care îmi cereau aceste servicii, pe care le puteam face doar având acest utilaj. Acum ofer serviciul la prețuri mai accesibile pentru clienți.”

„Clienții sunt mai satisfăcuți, comenzile au fost executate mai rapid, pentru că mașinile noi pot face aceeași operație de câteva ori mai repede și mai calitativ.”

Feedback din interviurile cu beneficiarele programului

Evaluarea a constatat că multe întreprinderi beneficiare au fost start-up-uri și este nevoie de un ajutor susținut în continuare, în special având în vedere modul în care războiul și criza energetică au afectat mediul de afaceri. Este nevoie de mai mult efort pentru dezvoltarea abilităților practice ale femeilor și crearea unui model de suport, prin oferirea mentoratului pe o durată mai mare și prin desfășurarea instruirilor specifice și în baza nevoilor individuale, astfel creând o dinamică pozitivă de sprijin și, eventual, contribuind la creșterea și dezvoltarea comunității de consultanți profesioniști în administrarea afacerilor.

Programul „Femei în afaceri”, prin abilitarea economică a femeilor, reprezintă este un punct de intrare a acestora în lumea businessului, care este considerat un domeniu al bărbaților.

Constatarea 17: Impactul social este cel mai palpabil și cel mai important în Programul „Femei în afaceri”.

Argumentarea constatării: Evaluarea recunoaște complexitatea și comprehensivitatea intervențiilor Programului. Acesta a urmărit cinci obiective specifice, inclusiv creșterea oportunităților economice pentru femei, prin reducerea barierelor la inițierea sau dezvoltarea unei afaceri; facilitarea accesului la investiții și asistență pentru dezvoltarea afacerilor gestionate de femei; crearea unui model național integrat de suport pentru dezvoltarea antreprenoriatului feminin; consolidarea infrastructurii naționale de suport al întreprinderilor mici și mijlocii, prin extinderea serviciilor oferite în scopul reducerii obstacolelor specifice cu care se confruntă femeile în afaceri și contribuirea la realizarea politicilor prioritare privind egalitatea de gen și dezvoltarea economică.

Programul a contribuit la crearea locurilor de muncă prin susținerea dezvoltării antreprenoriatului feminin. Multe femei au deschis întreprinderi și au dezvoltat servicii care nu existau în localitatea lor, cetățenii fiind nevoiți să se deplaseze în localități mai îndepărtate pentru a beneficia de astfel de servicii.

În interviuri multe antreprenoare au relatat că, datorită susținerii obținute prin Programul „Femei în afaceri”, au optimizat procesele de producție, au îmbunătățit condițiile de muncă, dar și au putut majora salariile, ca urmare a vânzărilor mai mari.

Mentorii au povestit în cadrul interviurilor că Programul a oferit oportunități femeilor să dezvolte afaceri și să aibă surse de venit acasă, contribuind la reducerea migrației forței de muncă a populației feminine. Impactul social al Programului este considerat a fi cel mai important.

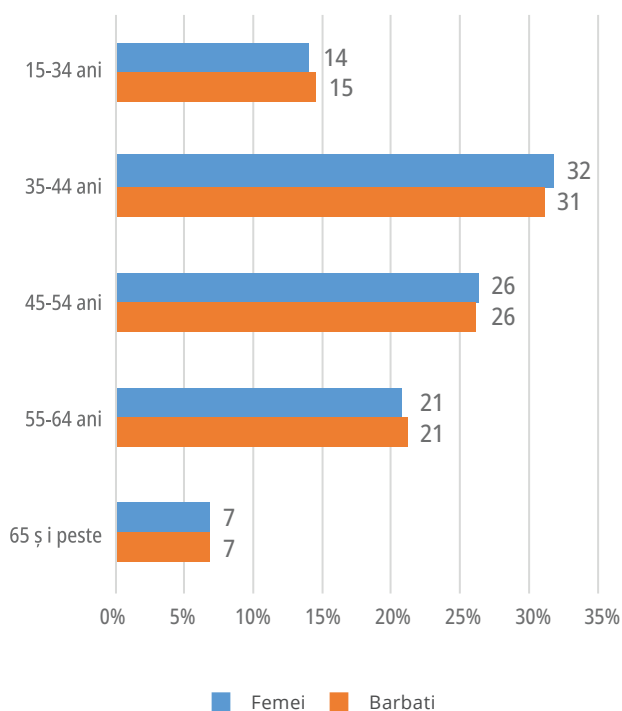
Efortul de creare a unor oportunități economice pentru femei este crucial pentru dezvoltarea socială incluzivă și durabilă, care va avea impact asupra generațiilor viitoare.

Constatarea 18: Programul „Femei în afaceri”, prin susținerea întreprinderilor start-up, contribuie la lansarea în afaceri a femeilor tinere, schimbând astfel profilul de vârstă al antreprenoriatului feminin.

Argumentarea constatării: Programul „Femei în afaceri” a propulsat în afaceri mai multe femei tinere.

Analiza datelor sondajului ne arată o diferență în structura de vârstă a femeilor antreprenoare care au participat la sondaj / au beneficiat de Program și structura de vârstă a femeilor antreprenoare din cercetarea statistică privind participarea femeilor și bărbaților în activitatea de antreprenoriat¹⁰.

Figură 19: Caracteristicile de vârstă ale antreprenoriatului feminin, BNS, 2017

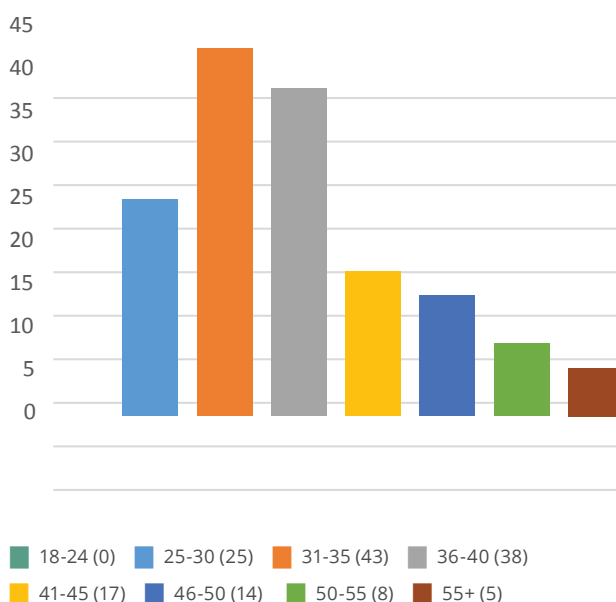

Sursa: BNS. Cercetarea statistică privind participarea femeilor și bărbaților în activitatea de antreprenoriat

Analiza ne permite să comparăm și să observăm că ponderea cea mai mare a femeilor antreprenoare în 2017, conform cercetării statistice BNS¹¹, era în grupurile de vârstă de 35-44 de ani (32%), 45-54 de ani (26%) și 55-64 de ani (21%).

Informațiile obținute din sondajul realizat în cadrul prezentei evaluări cu participarea beneficiarelor Programului ne arată că ponderea cea mai mare a femeilor antreprenoare este în grupul de vârstă 31-35 de ani (29%), 36-40 de ani (25%) și 25-30 de ani (17%).

Figură 20: Caracteristicile de vârstă ale participantelor la Programul „Femei în afaceri”, 2023

Sursa: Sondajul realizat în ianuarie 2023 în cadrul prezentei evaluări

Astfel, se desprinde concluzia că Programul „Femei în afaceri” a reprezentat o oportunitate pentru lansarea în afaceri a femeilor tinere. Această constatare ne sugerează că Programul a jucat rolul de „ușă în lumea businessului” pentru femeile tinere, care au fost încurajate și susținute prin pachetul de asistență și abordarea integrată a Programului „Femei în afaceri”.

¹⁰ BNS, Cercetare statistică, p. 36, disponibil: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Antreprenoriat_feminin/Antreprenoriat_Femei_Barbati_2020.pdf

¹¹ https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Antreprenoriat_feminin/Antreprenoriat_Femei_Barbati_2020.pdf

4.6. SUSTENABILITATE

Evaluarea probabilității ca beneficiile produse să continue după încheierea finanțării.

Constatarea 19: Oferirea oportunităților economice pentru femei, investiția în mijloace de producție și achiziția utilajului nou conferă sustenabilitate beneficiilor generate de Programul „Femei în afaceri”.

Argumentarea constatării: Două teze de bază argumentează constatarea ce ține de sustenabilitatea beneficiilor generate de Programul „Femei în afaceri”:

1. Investițiile în utilaj nou fac întreprinderile mai productive și mai sustenabile. Procurarea de echipament nou le permite antreprenoarelor să producă mai mult cu același consum de energie sau le permite să ofere produse și servicii noi.
2. Oferirea oportunităților economice și impactul psihosocial asupra femeilor au efect determinant asupra dorinței lor de a lupta pentru viabilitatea întreprinderii.

Îmbunătățirea condițiilor economice pentru femei și creșterea eficienței mijloacelor de producție reprezintă o abordare reușită a Programului „Femei în afaceri”, care contribuie esențial la sustenabilitatea lui. Datorită Programului, s-a reușit crearea locurilor de muncă, livrarea de bunuri și servicii de calitate, abilitarea economică și psihosocială a femeilor antreprenoare.

Evaluarea a constatat că instruirile, monitorizarea și mentoratul sunt importante pentru dezvoltarea unor afaceri sustenabile. Dacă mentoratul este de scurtă durată, există riscul ca întreprinderile de start-up să eșueze, având în vedere că riscurile de eșec sunt mai mari în perioada de lansare a proiectului de afaceri. Astfel, pentru a le spori sustenabilitatea, afacerile create și dezvoltate prin Programul „Femei în afaceri” necesită susținere prin oferirea accesului către alte surse și programe gestionate de ODA sau alte programe de susținere a antreprenoriatului feminin.

Ce realizări ale Programului FiA sunt cele mai sustenabile?

„Investițiile în automatizare și digitalizare sunt cele mai sustenabile. Lipsa personalului ne face să investim în automatizare și digitizare. Noi buzunarele le croiam manual și aceasta implica mai multe resurse umane și timp. Automatizarea ne ajută să producem mai mult și mai repede. Digitizarea ne face competitivi pe piața externă. Suntem conștienți că concurăm cu România, unde se investește în echipamente pe care nici nu le-am văzut.”

Interviu cu o antreprenoare din sectorul textilelor

„Câte dintre întreprinderi sunt viabile, cât venit obțin aceste întreprinderi? Ponderele persoanelor care reușesc poate e mică, dar asta nu trebuie să ne sperie. Aceste antreprenoare trebuie să fie promovate, lumea să le vadă. Trebuie să avem programe care să susțină sustenabilitatea. Dacă există 10% de beneficiare care au afaceri stabile, cu surse de venit, asta e bine.”

Interviu cu un mentor, bărbat

4.7. PUNCTAJUL ACUMULAT ÎN BAZA CRITERIILOR DE EVALUARE ȘI CONSTATĂRI

În ceea ce privește criteriile de evaluare OECD-DAC utilizate – relevanță, eficiență, eficacitate, coerență/coordonare, impact și sustenabilitate – evaluarea a folosit o scală de evaluare de la (1) la (4), unde 1 înseamnă nereușit, 2 – moderat reușit, 3 – reușit și 4 – foarte reușit. Scala de rating este detaliată în secțiunea 3.4 a raportului. Este de remarcat faptul că Programul „Femei în afaceri” a obținut un punctaj mare.

Relevanță – 4/4 – Foarte reușit

Programul „Femei în afaceri” este foarte relevant în raport cu priorităților naționale de dezvoltare ale Republicii Moldova. De asemenea, este aliniat cu o serie de strategii sectoriale din perioada implementării Programului. Programul este relevant în special pentru nevoile și prioritățile

beneficiarelor-țintă. În plus, programul contribuie la o serie de ODD-uri, în special la ODD-urile 1, 5 și 8¹².

Eficacitate – 3/4 – Reușit

Deși nu toate rezultatele au fost atinse pe deplin, Programul a permis progrese efective în sprijinirea întreprinderilor fondate de femei pentru a avea acces la formare, mentorat și sprijin financiar nerambursabil. Eficacitatea Programului a fost afectată totuși de contextul operațional, de pandemia Covid-19, de criza energetică și de războiul din Ucraina.

Eficiență – 2/4 – Moderat reușit

Implementarea Programului „Femei în afaceri” a fost gestionată de o echipă profesionistă, dedicată, atentă la nevoile beneficiarelor. Programul a livrat constant la un nivel satisfăcător, au fost operate ajustări pentru a răspunde disfuncționalităților de ordin tehnic și operațional identificate în procesul implementării. Strategiile și abordările adoptate s-au dovedit a fi eficiente, în special prin crearea unui model național integrat de suport pentru dezvoltarea antreprenoriatului feminin, care vizează diferite etape de dezvoltare a businessului: de la planificarea afacerii (inițiere) la întreprinderi nou-create și până la afaceri în creștere.

Coerență și coordonare – 3/4 - Reușit

În procesul de selectare a beneficiarelor, coordonarea și analiza compatibilității proiectului de grant cu alte intervenții, programe și instituții au fost satisfăcătoare. Programul ar putea examina și alte opțiuni de coordonare, eventual prin crearea unui sistem intern de management al datelor. Acest sistem ar putea fi conectat cu sistemele autorităților și instituțiilor relevante, precum SFS și altele.

Impact – 4/4 – Foarte reușit

Programul „Femei în afaceri” reprezintă un model axiomatic de susținere a femeilor în lansarea unei afaceri noi sau în dezvoltarea afacerii existente. Este primul și unicul program de acest gen în Republica Moldova, destinat exclusiv femeilor.

Programul reprezintă o formă de susținere care poate să reducă discrepanțele de gen în domeniul antreprenoriatului. Impactul social este cel mai palpabil și cel mai important în cadrul Programului.

Sustenabilitate –3/4 – Reușit

Oferirea oportunităților economice pentru femei, investiția în mijloace de producție și achiziția utilajului nou conferă sustenabilitate beneficiilor generate de Programul „Femei în afaceri”. Investițiile în utilaj nou fac întreprinderile mai productive și mai sustenabile. Oferirea oportunităților economice și impactul psihosocial asupra femeilor au efect determinant asupra dorinței lor de a lupta pentru viabilitatea întreprinderii. Cu toate acestea, antreprenoarele au menționat că au fost afectate de crize multiple, începând cu criza generată de pandemia Covid-19, ceea ce a afectat negativ afacerile. Prezenta evaluare nu a identificat măsuri de atenuare în cadrul Programului, însă a remarcat flexibilitatea ODA în legătură cu întârzierile de implementare a investiției cauzate de războiul din Ucraina. De asemenea, antreprenoarele au avut nevoie de o abordare pro-business postfinanțare (mentorat, consultanță la diferite etape de dezvoltare a afacerii). În concluzie, sustenabilitatea rezultatelor trebuie menținută în continuare ca răspuns la crizele cu care se confruntă mediul de afaceri și pentru a elimina decalajul de gen în domeniul antreprenoriatului.

Total – 19/24 – Reușit

Având în vedere obiectivele, abordarea strategică pe care a fost construit Programul, flexibilitatea și adaptabilitatea în cursul implementării acestuia, dar în special dedicația echipei de implementare, Programul „Femei în afaceri” poate fi calificat drept unul foarte reușit. Acesta și-a demonstrat relevanța în raport cu nevoile beneficiarelor, alinierea la strategiile naționale în domeniu, la contextul existent în domeniul egalității de gen și antreprenoriatului feminin.

Programul „Femei în afaceri” reprezintă un model axiomatic de susținere a femeilor în lansarea unei afaceri sau în dezvoltarea afacerii existente. Totodată, impactul social este esențial.

¹² <https://statistica.gov.md/ro/obiectivele-de-dezvoltare-durabila-183.html>

5. CONCLUZII

5.1. RELEVANȚĂ

Programul „Femei în afaceri” a fost deosebit de relevant contextului și necesităților beneficiarelor la etapa lansării și rămâne a fi relevant și în prezent, prin contribuția la reducerea decalajului de gen în domeniul antreprenoriatului și a inegalităților determinate de rolurile sociale atribuite femeilor și bărbaților. Programul este unic în Moldova și reprezintă un model axiomatic de susținere a antreprenoriatului feminin.

5.2. EFICACITATE

Programul „Femei în afaceri” marchează progrese semnificative în atingerea tuturor obiectivelor sale. Adițional, Programul contribuie la obiective mai ample, în special la promovarea prosperității economice, la abilitarea economică, juridică și psihosocială a femeilor, la realizarea politicilor privind egalitatea de gen și dezvoltarea economică, la crearea unui model național integrat de suport pentru dezvoltarea antreprenoriatului feminin, la facilitarea accesului la investiții și asistență pentru dezvoltarea afacerilor gestionate de femei.

5.3. EFICIENȚĂ

Eficiența implementării Programului „Femei în afaceri”, în debutul acestuia, a fost subminată de anumite disfuncționalități tehnice la nivel de proiect. Eficiența a fost afectată și de crizele multiple generate de pandemia Covid-19, războiul Rusiei în Ucraina și criza energetică, care au afectat serios mediul de afaceri. În viitor, Programul are nevoie de un sistem funcțional de management al datelor pentru a putea analiza afacerile și programul pe parcursul implementării și a lua decizii informate în baza datelor exacte și actuale.

5.4. COERENȚĂ ȘI COORDONARE

În procesul de selectare a beneficiarelor, coordonarea și analiza compatibilității proiectului de grant cu alte intervenții, programe și instituții au fost satisfăcătoare.

5.5. IMPACT

Programul „Femei în afaceri” reprezintă, prin abilitarea economică a femeilor, un punct de intrare a acestora în lumea businessului, care este considerat un domeniu al bărbaților. Impactul social este cel mai palpabil și cel mai important în Programul „Femei în afaceri”.

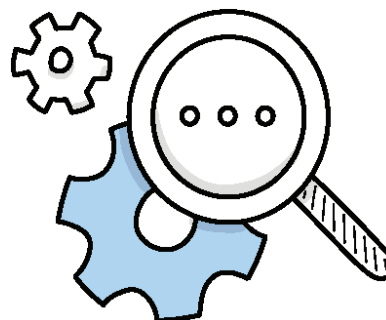
5.6. SUSTENABILITATE

Două teze de bază argumentează constatarea ce ține de sustenabilitatea beneficiilor generate de Programul „Femei în afaceri”:

Investițiile în utilaj nou și servicii de dezvoltare a afacerilor fac întreprinderile mai productive și mai sustenabile.

Oferirea oportunității economice și impactul psihosocial asupra femeilor au efect determinant asupra dorinței lor de a lupta pentru viabilitatea întreprinderii.

Adițional, datorită grantului și utilajului achiziționat, care au impulsionat creșterea antreprenorială, multe întreprinderi conduse de femei au devenit mai atractive pentru produsele bancare și, în viitor, vor putea accesa mai ușor alte fonduri pentru dezvoltarea afacerii.

6. LECȚII ÎNVĂȚATE

1. **Este cert că programul dedicat exclusiv femeilor reprezintă un model axiomatic de susținere a antreprenoriatului feminin**, ținând cont de inega-litățile istorice, rolurile sociale de gen, care pun o povară mai mare pe femei în ceea ce privește îngrijirea copiilor și a familiei, precum și multe alte aspecte care apriori impun condiții inegale pentru lansarea și administrarea businessului de către femei, comparativ cu bărbații.
2. **Noțiunea de „întreprindere fondată/asociată de femei”**: în Republica Moldova nu există o definiție unică și unificată pentru utilizare. Instituțiile bancare și partenerii de dezvoltare utilizează definițiile proprii. BNS utilizează noțiunea „unități care au femei în calitate de conducător sau fondator”¹³. În Programul „Femei în afaceri”, implementat în perioada 2016-2022, ODA a utilizat noțiunea de „întreprinderi nou-create și administrate de femei” și „întreprindere fondată și gestionată de femei”. Unul dintre criteriile de eligibilitate, și anume „(b) Creată și gestionată de femeie/i (fondator/i, co-fondator/i, asociați, administrator)” a declanșat un proces de înregistrare sau reînregistrare a întreprinderilor. Conform feedbackului din interviuri și focus-grupuri, antreprenoarele care aveau deja înregistrată o întreprindere pe numele lor sau al soților au recurs la re-înregistrarea întreprinderii pentru a întruni condițiile Programului. Acest aspect nu este neapărat negativ; dimpotrivă – înregistrarea întreprinderii pe numele femeii produce efecte benefice pentru ea, prin creșterea rolului în luarea deciziilor de afaceri, sporirea controlului financiar și, în consecință, abilitarea economico-juridică și socială. Cu toate acestea, este evident faptul că este nevoie de o definiție clară și ne-rigidă, care să nu permită interpretări echivoce și care să fie utilizată uniform, eventual să fie introdusă în uzul legislativ. Trebuie adusă claritate și în condițiile care permit calificarea întreprinderii drept
3. **Procesul de selectare a beneficiarelor și debutul implementării proiectului de investiții**: procesul de selectare a beneficiarelor a generat întâzieri și un grad scăzut de satisfacție în rândul antreprenoarelor sau viitoarelor antreprenoare. Durata mare a perioadei de la depunerea dosarului până la adjudecarea contractului a creat un suspans pentru antreprenoare și incertitudine cu privire la următorii pași. De asemenea, între timp prețurile de achiziție au crescut, iar aceasta a afectat eficiența investiției în proiectul de afacere al antreprenoarei. ODA ar trebui să acorde atenție acestui proces, pentru a utiliza mai bine resursele destinate investițiilor de proiect. Eforturile în acest sens vor contribui la garantarea unei satisfacții mai mari în rândul beneficiarelor și la creșterea sentimentului lor de control asupra proiectelor.
4. **Suma grantului**: mărimea grantului ar trebui corelată cu natura proiectului de investiție, zona geografică (rural/urban), domeniul de activitate etc. În debursarea grantului este nevoie de mai multă flexibilitate, deoarece acest factor afectează eficacitatea, impactul și sustenabilitatea proiectelor de investiție administrate de femeile antreprenoare, dar și relevanța cheltuielilor. De asemenea, următorul program pentru femei în afaceri ar putea utiliza o abordare cu o „sumă-plafon” la care să aspire beneficiarele și care ar putea fi utilizată/debursată etapizat, în funcție de necesitățile dintr-un moment anume de dezvoltare a businessului.

¹³ <https://moldova.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Moldova/Attachments/Publications/2020/Women%20and%20men%20in%20entrepreneurship.pdf> pagina 18

5. **Monitorizare, evaluare și învățare centrate pe afacere/întreprindere.** Cu toate că necesitatea programelor de susținere economică și antreprenorială a femeilor este evidentă din motive ce țin de inegalitățile structurale de gen, colectarea dovezilor este necesară pentru a răspunde la întrebarea „ce funcționează mai bine?”. Viitoarele programe de susținere a femeilor antreprenoare ar trebui să beneficieze de un plan de monitorizare, evaluare și învățare, cu indicatori care ar permite vizualizarea evoluției/traseului de dezvoltare a afacerii. Asemenea informații și cunoștințe sunt utile pentru luarea deciziilor bazate pe dovezi, construcția modelelor care funcționează, dar și pentru măsurarea impactului programului.

7. RECOMANDĂRI

7.1. RELEVANȚĂ

1. Promovarea Programului „Femei în afaceri” ca model axiomatic de susținere a femeilor în lansarea și/sau dezvoltarea afacerii.
2. Susținerea în continuare a antreprenoriatului feminin prin intermediul unui nou program (îmbunătățit) pentru femei antreprenoare și viitoare antreprenoare.
3. Menținerea conceptului și abordării integrate, cu debursări etapizate, pentru a susține antreprenoarele în diferite etape de dezvoltare a afacerii.
4. Păstrarea criteriului de eligibilitate conform căruia Programul va susține întreprinderile fondate de femei / aflate în proprietatea femeilor și gestionate de femei. Definirea noțiunii de „întreprindere în proprietatea femeilor”, introducând cota minimă de cel puțin 51% din întreprindere în proprietatea femeilor.
5. Asigurarea unor oportunități echitabile de a câștiga finanțare, în același timp prioritizând investițiile în zona rurală, investițiile în domenii importante de dezvoltare pentru asigurarea egalității de gen, precum educația, servicii de îngrijire, STEM etc.
6. Modificarea procesului de aplicare la Program pentru a permite persoanelor fizice să participe la instruirii, să depună dosarul și doar după aprobarea dosarului pentru grant să înregistreze întreprinderea. O astfel de abordare va evita înregistrarea unor întreprinderi care ulterior nu vor fi selectate pentru finanțare.

7.2 EFICACITATE

7. Actualizarea și adaptarea intervențiilor Programului la contextul actual, inclusiv prin ajustarea sumei grantului, în scopul susținerii întreprinderilor mici și mijlocii aflate în pro-

prietatea femeilor, pentru a face față crizelor care au afectat mediul de afaceri.

8. Etapizarea debursărilor financiare în funcție de experiența afacerii și necesitățile de creștere / dezvoltare a acesteia.
9. Identificarea oportunităților de creare de rețele formale și informale, mentorat, prezentări/prelegeri externe, vizite de lucru, cursuri în tematici ce țin de dezvoltarea businessului; analiza necesităților antreprenoarelor și oferirea unor instruirii pentru dezvoltarea unor abilități soft (soft skills).
10. Atragerea și implicarea unor facilitatori cu experiență antreprenorială. Ajustarea unor componente ale Programului pentru a răspunde mai bine nevoilor femeilor antreprenoare.

7.3. EFICIENȚĂ

11. Optimizarea procesului de evaluare a dosarelor și altor proceduri astfel încât timpul de așteptare a deciziei să nu depășească 1,5 luni.
12. Asigurarea unei comunicări eficiente și transparente pentru a oferi femeilor antreprenoare informații clare despre toate aspectele noului Program, disponibilitatea finanțării și altele.
13. Dezvoltarea în continuare de către ODA a relațiilor cu partenerii de dezvoltare și instituțiile financiare care sprijină antreprenoriatul feminin, pentru a spori accesul participantelor la oportunități de finanțare și dezvoltare a afacerilor deținute de femei.
14. Crearea/achiziționarea unui sistem intern de management al datelor pentru a asigura o monitorizare eficientă, bazată pe indicatori dezagregați pe sexe, vârstă, reședință, statut familial, statut social, grup subreprezentat¹⁴, care vor permite măsurarea rezultatelor Programului.

¹⁴ Grupurile subreprezentate includ femeile rome, femeile cu dizabilități, femeile tinere, femeile cu mulți copii, femeile din mediul rural, femeile cu sau afectate de HIV, victimele violenței și traficului de persoane, femeile migrante, femeile din minorități etnice și lingvistice, femeile în vârstă.

7.4. COERENȚĂ ȘI COORDONARE

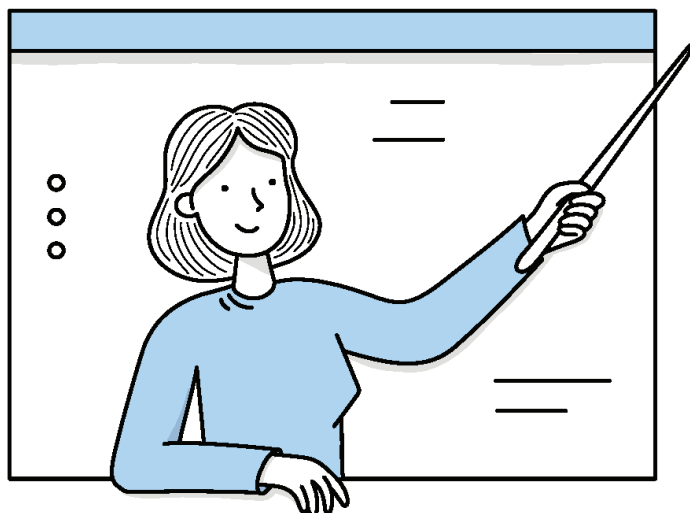
15. Eventual, conectarea sistemului intern de management al datelor cu informațiile din bazele de date ale altor instituții publice, precum AIPA, SFS, BNS și alte entități relevante, pentru a facilita obținerea și verificarea datelor ce țin de situația companiilor aplicante și reducerea numărului de documente solicitate la depunerea dosarului, dar și pentru a oferi posibilitatea înțelegerii modului de dezvoltare a afacerilor susținute în cadrul Programului.
16. Identificarea și crearea unor sinergii cu alte programe susținute de partenerii de dezvoltare – UN Women, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, GIZ, Banca Mondială, etc.

7.5. IMPACT

17. Elaborarea unor indicatori de impact și a unui plan de monitorizare și evaluare, care să permită măsurarea impactului noului Program.
18. Promovarea modelelor de antreprenariat feminin „crescute de Programul FiA”.
19. Realizarea evaluării externe independente la sfârșitul perioadei de implementare.

7.6. SUSTENABILITATE

20. Continuarea abordării de susținere a achiziționării utilajului nou, având în vedere că prezenta evaluare a constatat că acest model face întreprinderile mai productive și mai sustenabile. Explicarea acestui raționament antreprenoarelor care insistă asupra procurării utilajului la mâna a doua.
21. Elaborarea unei abordări de coagulare a unei comunități de experți/experte, mentori/mentore, care să crească și să se dezvolte în prestatori de servicii de consultanță în afaceri.

ANEXA

INSTRUMENTELE DE CERCETARE

EVALUAREA PROGRAMULUI „FEMEI ÎN AFACERI”, IMPLEMENTAT DE ODA ÎN PERIOADA 2016-2022

Instrumentul 1: Interviu aprofundat cu părțile interesate

Introducere

Stimată doamnă/Stimate domn,

Vă invităm să participați la un interviu în calitate de persoană care cunoaște Programul „Femei în afaceri” (FiA). Interviuul este realizat în cadrul evaluării Programului implementat în perioada 2016-2022 de către Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului (ODA/ODIMM). Programul a oferit sprijin financiar și nefinanciar femeilor antreprenoare, în special din regiunile rurale, prin granturi pentru sprijinirea investițiilor și contractarea serviciilor asociate dezvoltării afacerilor (mentorat și instruire).

Scopul interviului este de a obține detalii și de a analiza contextul implementării Programului FiA în perioada 2016-2022. Evaluarea va analiza relevanța, coerența, eficacitatea, eficiența, impactul și sustenabilitatea Programului și va documenta practicile pozitive și lecțiile învățate.

Echipa de evaluare este alcătuită din experte independente, angajate de UN Women pentru realizarea evaluării Programului FiA 2016-2022 și elaborarea unui program nou. Rezultatele evaluării vor fi utilizate în elaborarea noului program, care va fi lansat în 2023.

Informațiile oferite în cadrul interviului nu vor fi asociate în niciun fel cu numele Dumneavoastră, iar răspunsurile vor fi notate anonim și utilizate în raport sub formă de constatări unificate.

Vă rugăm să ne informați dacă sunteți disponibil/ă pentru interviu în săptămâna curentă sau viitoare.

Cu respect,

Echipa de evaluare,

Eugenia Ganea, specialistă în evaluarea Programului

Olga Melniciuc, lideră de echipă

Blocul 1 - Profilul respondentului

1. Numele și prenumele
2. Sexul
3. Organizația pe care o reprezintă

Blocul 2 - Evaluarea Programului FiA / Relevanță

- Știți ce analize sau studii de referință au fost folosite pentru elaborarea Programului FiA?
- În opinia dvs., a fost Programul FiA relevant pentru contextul țării, inclusiv în ceea ce privește acoperirea geografică, agențiile de implementare și nevoile grupului-țintă?
- Credeți că statul ar trebui să sprijine femeile în afaceri? Vă rog să explicați. Ar trebui acest gen de sprijin limitat la vreun criteriu? Care?

Blocul 3 - Evaluarea Programului FiA / Eficiență

- Ce părere aveți despre scopul general al Programului și atingerea rezultatelor la această etapă?
- Vă rog să ne spuneți dacă activitățile Programului FiA (mentorat, instruirile, granturi) au fost eficiente pentru a obține rezultate (număr de femei care lansează o afacere, număr de femei care dezvoltă o afacere, număr de femei care au lansat exporturi, rată de absorbție a granturilor etc.)?
- Care sunt rezultatele obținute de beneficiare (creșterea veniturilor afacerii, crearea locurilor de muncă, deschiderea de piețe noi, crearea de produse/servicii noi, beneficii sociale, dacă există) în raport cu alte rezultate și factori determinanți (prevăzuți sau neprevăzuți)?
- Ne puteți spune dacă a fost alocat personal suficient, cu cunoștințe relevante, care să ofere timp implementării și monitorizării proiectului?
- Cunoașteți cine sunt părțile interesate/partenerii proiectului și cum au fost implicați aceștia în managementul și implementarea proiectului?
- Ce cunoașteți despre modul în care proiectul a interacționat cu asociațiile de afaceri pentru a le implica în proiect (de ex., furnizarea de informații etc.)?

Blocul 4 - Evaluarea Programului FiA / Eficacitate

- Cum credeți, care a fost succesul proiectului în ceea ce privește obiectivele sale referitoare la:
 1. Creșterea oportunităților economice pentru femei, prin reducerea barierelor la inițierea sau dezvoltarea unei afaceri;
 2. Facilitarea accesului la investiții și asistență pentru dezvoltarea afacerilor gestionate de femei, menite să completeze suportul financiar și nonfinanciar disponibil la momentul respectiv pentru femeile antreprenoare din Republica Moldova;
 3. Crearea unui model național integrat de suport pentru dezvoltarea antreprenorialului feminin, care vizează diferite etape de dezvoltare a businessului: de la planificarea afacerii (inițiere) la întreprinderi nou-create și până la afaceri în creștere;
 4. Consolidarea infrastructurii naționale de suport al întreprinderilor mici și mijlocii, prin extinderea serviciilor oferite în scopul reducerii obstacolelor specifice pe care le întâlnesc femeile în afaceri;
 5. Contribuirea la realizarea politicilor prioritare privind egalitatea de gen și dezvoltarea economică.
- Ați cooperat cu alte părți interesate pentru a îmbunătăți rezultatele Programului FiA?

Blocul 5 - Evaluarea Programului FiA / Coerență

- În ce măsură alte intervenții (în special politicile) sprijină sau subminează Programul FiA?
- Ce sinergii și interconexiuni există între Programul FiA și alte intervenții realizate de aceeași instituție/de Guvern? Descrieți coerența intervenției cu normele și standardele internaționale relevante.
- Cum este Programul FiA în concordanță cu intervențiile altor actori? Cum este Programul FiA complementar cu alte inițiative, cât de bine a stabilit ODA un mecanism funcțional de coordonare cu alte proiecte și măsura în care Programul adaugă valoare, evitând în același timp dublarea eforturilor?

Blocul 6 - Evaluarea Programului FiA / Impact

- Care sunt legăturile de cauzalitate între contribuțiile furnizate de Program și rezultatele obținute de beneficiarii acestuia?
- Ce elemente, care pot fi atribuite Programului FiA, au avut un impact asupra femeilor de afaceri, familiilor acestora, angajaților sau a comunității în care se află afacerea lor?
- Ce impact v-ați aștepta să rezulte din acest Program?
- Credeți că Programul nu a obținut impactul dorit? De ce?

Blocul 7 - Evaluarea Programului FiA / Sustenabilitate

- Ce realizări obținute cu suportul Programului FiA credeți că sunt cele mai sustenabile?
- Cum a afectat pandemia Covid-19 sustenabilitatea rezultatelor Programului?
- Cum a afectat contextul existent legat de războiul din Ucraina afacerile și sustenabilitatea rezultatelor obținute anterior în cadrul Programului FiA?
- Cum a afectat criza energetică femeile din afaceri?

Observații finale și recomandări

- Care au fost punctele forte semnificative ale Programului FiA?
- Ce ar putea fi îmbunătățit?
- Care sunt recomandările dvs. pentru viitorul Program „Femei în afaceri”?
- Dacă ar fi să gestionați un program de 20 de milioane de lei pentru femeile în afaceri, cum l-ați proiecta?

Instrumentul 2: Interviu aprofundat cu beneficiarele Programului

Număr de ordine al respondentei
Număr de telefon
Blocul 1 – Profilul respondentei
Anul participării în Program
Ce suport a primit din FIA (instruire, grant)
Suma grantului obținut
Articole aprobate
Vârsta: <ol style="list-style-type: none">1. 18-242. 25-303. 31-354. 36-405. 41-456. 46-507. 50-558. 55 +
Amplasare: rural/urban/capitala Chișinău
Funcția deținută în companie/afacere
Propria cotă în afacere, %
Cota deținută de alte femei, % (dacă este cazul)
Câți ani are afacerea/întreprinderea dvs.?
Numărul de angajați din afacerea dvs. (minim/maxim sau mediu – dacă este sezonier)
Din acest număr – femei:

Domeniul de activitate:

1. Industria ușoară/textile
2. Industria prelucrătoare
3. Agricultură, silvicultură și pescuit
4. Agroturism; hoteluri
5. Construcții
6. HORECA (precizați)
7. Logistică și depozitare
8. Activități de sănătate / asistență socială
9. Activități profesionale, științifice și tehnice
10. Informație și comunicare
11. Activități de servicii administrative și suport
12. Educație
13. Artă, divertisment și recreere
14. Alte servicii (care?)

1. Societate cu răspundere limitată
2. Întreprindere individuală
3. Cooperativă de producție
4. Gospodărie țărănească (de fermier)
5. Altele

Blocul 2 – Participarea în Program / Relevanță

Cum ați aflat despre proiect? (de exemplu, ați aplicat singură sau după ce ați fost informată de cineva, care a fost sursa dvs. de informații?)

Credeți că criteriile de eligibilitate pentru Program au fost clar formulate pentru ca să depuneți formularul ? Dacă nu, care au fost dificultățile în aplicarea la Program?

Procesul de evaluare a fost clar și transparent și, dacă nu, care au fost provocările cu care v-ați confruntat?

Ce tip de sprijin ați primit din partea Proiectului:

1. Componenta I – Sprijin de lansare: Training și consultanță pentru femeile care intenționează să înceapă și să înregistreze o afacere în termen de 12 luni de la depunerea cererii de sprijin.
2. Componenta II – Sprijin pentru start-up:
3. Componenta III – Sprijin pentru creșterea afacerilor:

În ce măsură sprijinul primit a fost în concordanță cu nevoile afacerii dvs. (de exemplu, dacă ați beneficiat de sprijin în cadrul componentei 1 – cât de relevante și utile au fost subiectele de instruire?), etc.

Credeți că proiectul putea oferi un alt tip de sprijin pentru a vă ajuta cu afacerea? Care este acest suport?

Care a fost cel mai util și cel mai puțin util sprijin primit?

Dacă Programul nu ar fi existat, v-ați fi lansat/dezvoltat afacerea oricum? În ce măsură acest Program a determinat decizia dvs. de a deschide/dezvolta afacerea?

Blocul 3 – Participarea în Program / Eficiență

Vă rugăm să descrieți interacțiunea dvs. cu Programul în timpul implementării. Cât de eficient a fost sprijinul din partea Programului? Comunicarea? Calitatea asistenței?

V-ați confruntat cu provocări legate de Programul „Femei în afaceri” în timpul implementării acestuia (de exemplu, ați considerat toate procedurile de finanțare clare, ați întâmpinat dificultăți în a beneficia pe deplin de sprijinul proiectului?)

Puteți evidenția întârzieri în primirea sprijinului de la Program, cum ar fi, de exemplu, întârziere la primirea granturilor și/sau întârziere între aprobare și momentul în care ați putut începe implementarea activității finanțate prin Program?

Dacă ar fi să gestionați acest Program, ce ați face diferit?

Blocul 4 – Participarea în Program / Eficacitate

În opinia dvs. și pe baza cunoștințelor dvs., care a fost succesul proiectului în ceea ce privește:

1. Creșterea oportunităților economice pentru femei, prin reducerea barierelor la inițierea sau dezvoltarea unei afaceri;
2. Facilitarea accesului la investiții și asistență pentru dezvoltarea afacerilor gestionate de femei, menite să completeze suportul financiar și nonfinanciar disponibil la acel moment pentru femeile antreprenoare din Republica Moldova;
3. Crearea unui model național integrat de suport pentru dezvoltarea antreprenorialului feminin, care vizează diferite etape de dezvoltare a businessului: de la planificarea afacerii (inițiere) la întreprinderi nou create și până la afaceri în creștere;
4. Consolidarea infrastructurii naționale de suport al întreprinderilor mici și mijlocii, prin extinderea serviciilor oferite în scopul reducerii obstacolelor specifice cu care se confruntă femeile în afaceri;
5. Contribuirea la realizarea politicilor prioritare privind egalitatea de gen și dezvoltarea economică.

Credeți că unele dintre sectoarele economice sau unele grupuri de femei beneficiare ar fi trebuit să primească mai mult sprijin prin Program decât altele? Care ar fi acestea?

Blocul 5 – Participarea în Program / Impact

Puteți evidenția efecte neintenționate ale Programului - pozitive sau negative?

Ce elemente atribuite Programului „Femei în afaceri” au avut impact asupra afacerii dvs., familiei, angajaților, comunității în care se află afacerea? Cum altfel vedeți impactul Programului?

Credeți că acest program a făcut o diferență la nivel de țară? În ce mod?

Blocul 6 – Participarea în Program / Sustenabilitate

Ce realizări ale Programului „Femei în afaceri” sunt cele mai sustenabile?

Cum v-a afectat Covid-19 afacerea și sustenabilitatea rezultatelor?

Cum a afectat contextul existent legat de războiul din Ucraina afacerea dvs. și sustenabilitatea rezultatelor obținute anterior în cadrul Programului?

Cum v-a afectat afacerea criza energetică?

Dacă mâine ați putea închide afacerea într-un mod ușor, ați lua în considerare acest lucru? De ce?

Acest Program v-a sprijinit în accesarea unor finanțări suplimentare disponibile (credite, investiții în capitaluri proprii, garanții?), alte granturi, oportunități de export?

Observații finale și recomandări

Care au fost punctele forte ale Programului?

Ce ar putea fi îmbunătățit?

Care sunt recomandările dvs. pentru viitorul Program „Femei în afaceri” în ceea ce privește:

- asistența tehnică (de exemplu traininguri, mentorat, coaching, programe de accelerare);
- sprijinul financiar (de exemplu valoarea granturilor, cofinanțare, investiții eligibile, împrumuturi referențiale, garanții, posibilitatea de a combina anumite produse, industrii sprijinite);
- sprijinul postfinanciar (de exemplu instrumente de monitorizare a afacerilor, suport financiar suplimentar, susținerea parteneriatelor B2B și altele)?

Ce alte recomandări aveți pentru viitorul Program „Femei în afaceri”?

Ați beneficiat de alte produse oferite de ODA?

Instrumentul 3: Interviu cu refugiate din Ucraina

Introduction
<p>Dear Respondent,</p> <p>You are invited to participate in this interview in order to identify entry points for developing an approach for designing a new Women in Business Programme, which is currently being considered by the Government of Moldova and UN Women. Your participation in the interview is very important in order to understand how the programme could be designed to provide opportunities for Ukrainian women to benefit from support in starting a business in Moldova.</p> <p>The information provided by you will not be associated with your name, the responses will be written anonymously and reported in aggregate.</p>
BLOCK I - RESPONDENT'S PROFILE
Sex, approximate age
Block 2 - Previous business experience and needs assessment
<ol style="list-style-type: none">1. Do you have entrepreneurial experience (did you do business in Ukraine?)2. Would you like (consider) starting a business in Moldova? If YES, in what area?3. If you wanted to start a business in Moldova, what do you think would be the most difficult thing to do to achieve your goal?4. If the answer is YES, what kind of support would you need to do business in Moldova:<ul style="list-style-type: none">• information and assistance related to the procedure for starting a business (procedures, taxes, legal requirements)• Entrepreneurial training (basic)• Business consulting (mentoring, coaching on request)• assistance in creating partnerships, sales support• Induction into Financial Management and Investments• assistance in gaining access to the labour market• Assistance related to bookkeeping and reporting• assistance in identifying international partnerships, scaling in regional and Western markets• access to cheap funding, grants• training in leadership, team management, assertiveness, etc., soft skills• courses of the Romanian language• other types of support• no help needed
5. If you wanted to start a business, would you do it on your own or in partnership with a person from Moldova (citizen of the Republic of Moldova)?
6. If you do not want to do business in the Republic of Moldova, then why?
7. What is your education?
8. What is your current occupation in R. Moldova?

GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA
MINISTERUL DEZVOLTĂRII
ECONOMICE ȘI DIGITALIZĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

UN Women Moldova

202, Stefan cel Mare si Sfant Bvd., 3rd Floor

Chisinau, Republic of Moldova

Tel: +373 22 839 898

Email: info.md@unwomen.org

Website: moldova.unwomen.org

Facebook: [unwomenmoldova](https://www.facebook.com/unwomenmoldova)

Twitter: [@unwomenmoldova](https://twitter.com/unwomenmoldova)